

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní Vychovatelství

program:

Studijní obor: Pedagogika volného času

EDUKAČNÍ PROGRAM – JAK UDĚLAT MUZEUM ATRAKTIVNÍM

**THE EDUCATIONAL PROGRAMME – HOW TO MAKE MUSEUM MORE AT-
RACTIVE**

Bakalářská práce: 12-FP-KPP-29

Autor:

Jana Hajná

Podpis:

.....

Vedoucí Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.

práce:

Konzultant: PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
60	0	2	10	39	8 +1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 12. 12. 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Hajná**
Osobní číslo: **P10000072**
Studijní program: **B7505 Vychovatelství**
Studijní obor: **Pedagogika volného času**
Název tématu: **Edukační program - jak udělat muzeum atraktivním**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce:

1) Navrhnout a zrealizovat teoretickou komentovanou prohlídku a edukační program pro studenty středních škol. Následovně vyhodnotit a porovnat jejich efektivitu.

Požadavky:

- 1) Rešerše a analýza odborné literatury.
- 2) Vysvětlit pojem edukační program.
- 3) Vytvořit pracovní listy pro edukační program.
- 4) Zrealizovat komentovanou prohlídku a následovně edukační program, dohromady pro 6 skupin studentů středních škol.
- 5) Vyhodnocení a porovnání celého programu.

Metody:

- 1) Rešerše
- 2) Pracovní listy
- 3) Dotazníky
- 4) Pozorování

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

HORÁČEK, R., 1998. Galerijní animace a zprostředkování umění. Vyd. 1. Brno: CERM.

ISBN 80-7204-084-7.

HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J., 2007. Aktuální otázky zprostředkování umění : teorie a

praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4371-8

FULKOVÁ, M., 2008. Diskurs umění a vzdělávání. Praha-H&H Vyšehradská, s.r.o. ISBN 978-80-7319-0767

FASSATI, T., 1997. Skupinové a individuální aktivity učí návštěvníka muzea interpretaci umění. Praha: AMG.

BRABCOVÁ, A., 2003. Brána muzea otevřená : průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea. Náchod: Juko. ISBN 80-86213-28-5

SLAVÍK, J., WAWROSZ, P., 2004. Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky), II díl. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-130-3

SITNÁ, D., 2009. Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-246-1

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Edukační program – jak udělat muzeum atraktivním
Jméno a příjmení autora: Jana Hajná
Osobní číslo: P10000072

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 12. 12. 2013

.....
Jana Hajná

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé práce Zuzaně Pechové, která mi po celou dobu vedení poskytovala velmi cenné rady společně s odbornými informacemi. Dále patří poděkování také Janu Činčerovi, bez kterého by praktická část mé bakalářské práce nemohla ani vzniknout. A v poslední řadě patří velké díky mé rodině za oporu, a stejně tak přátelům a pracovnímu kolektivu za podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tvorbou edukačního programu pro Severočeské muzeum v Liberci. Úkolem této práce bylo navrhnout, zrealizovat a následně zhodnotit celý program. Součástí hodnocení neboli evaluace bylo také porovnání efektivity dvou druhů prohlídek, ze kterých byl celkový program složen.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část vysvětluje pojmy týkající se tématu této práce, např. edukace, muzejní edukace, mimoškolní edukace atd. Praktická část se pak dále zaměřuje na popis celého programu a také celkové vyhodnocení výsledků. V závěru práce jsou vloženy materiály k programu a fotodokumentace.

Klíčová slova: Edukace, muzeum, mimoškolní výuka, muzejní pedagog, umění, sklářství

Annotation

This Bachelor thesis addresses creation of an educational program for the North Bohemian Museum in Liberec. The aim of this thesis was to design, implement and subsequently evaluate the entire program. Part of the evaluation was also a comparison of effectiveness of two types of guided tours from which the program comprises.

This thesis is separated into two parts – theoretical and practical. The theoretical part explains terms regarding the topic of this thesis, e.g. education, museum education, extracurricular education, etc. The practical part then focuses on a description of the entire program as well as on evaluation of the overall results. Program materials and photo documentation are enclosed in the end of the thesis.

Keywords: Education, museum, extracurricular education, museum educator, art, glass industry

Obsah

ÚVOD	11
1 TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 Muzeum – místo nejen pro umění.....	13
1.1.1 Severočeské muzeum v Liberci	15
1.2 Co je to mimoškolní edukace?	17
1.3 Vzdělávání pomocí muzejní edukace	18
1.3.1 Historický vývoj.....	19
1.3.2 Předmět muzejní edukace.....	21
1.4 Edukační program jako forma zprostředkování muzeálií a umění	23
1.4.1 Prohlídky s průvodcem	24
1.4.2 Animace	25
1.4.3 Další druhy programů	26
1.5 Zážitek v oblasti umění	28
1.6 Osobnost muzejního pedagoga.....	30
1.7 Vztah muzea a školy	32
1.8 Nabídka programů v Libereckém kraji.....	35
2 PRAKTICKÁ ČÁST	37
2.1 Návrh a realizace programu.....	38
2.1.1 Návrh a struktura programu	38
2.1.2 Komentovaná prohlídka	39
2.1.3 Interaktivní prohlídka.....	39
2.1.4 Vybrané umělecké období a aktivity	40
2.2 Vyhodnocení programu.....	42
2.2.1 Cíle a výstupy.....	42
2.2.2 Evaluační otázky a indikátory.....	43
2.2.3 Evaluační vzorek a jeho charakteristika.....	43
2.2.4 Evaluace programu.....	44
2.2.5 Výsledky programu	48
2.2.6 Porovnání prohlídek.....	51
2.2.7 Návrh na zlepšení a celkové shrnutí programu.....	52
3 ZÁVĚR.....	56
4 LITERATURA A POUŽITÉ ZDROJE.....	57
5 SEZNAM PŘÍLOH	60

Seznam použitých obrázků a tabulek

Obrázek č. 1: Vzdělávací poslání muzeí a galerií_diagram (Šobáňová, 2007)	15
Obrázek č. 2: Herbartův trojúhelník aplikovaný na muzejní edukaci (Šobáňová 2012)	22
Tabulka č. 1: Indikátory	43
Tabulka č. 2: Evaluační vzorek	44
Tabulka č. 3: Výsledky komentované prohlídky	45
Tabulka č. 4: Výsledky interaktivní prohlídky	45
Tabulka č. 5: Porovnání výsledků - znaky secesního skla	46
Tabulka č. 6: Porovnání výsledků - znaky současného skla	46
Tabulka č. 7: Porovnání výsledků – sklářské osobnosti	46
Tabulka č. 8: Porovnání výsledků – techniky zušlechťování skla	47
Tabulka č. 9: Vyhodnocení výsledků	47
Tabulka č. 10: Souhrn výsledků	51

Seznam použitých zkratek

ICOM	Mezinárodní rada muzeí
RVP	Rámcový vzdělávací pro gram
OGL	Oblastní galerie Liberec

ÚVOD

Předmětem mé bakalářské práce je tvorba programu, realizace a následné vyhodnocení. Program se týká sklářské sbírky Severočeského muzea v Liberci, konkrétně období secese a současného skla.

Co mě vedlo k výběru právě tohoto tématu či období? V první řadě to bylo předešlé studium sklářské školy. Dalo by se ale říci, že celkové téma mé práce je umění. Umění je mi blízké již od mala. Od dětství jsem tíhla k tvořivým činnostem a postupně mě začaly zajímat i dějiny umění, což mě vedlo právě ke studiu umělecké školy. Tato oblast je mi blízká dodnes. Myslím, že je to důležitá složka našeho života, jelikož je umění všude kolem nás. Ať je to architektura, obrazy, hudba, film, užitkové předměty nebo třeba právě i sklo. Každý tyto věci vnímá jinak, ale za každým předmětem, budovou atd. je něco skrytého – historie. O tom, co bylo v dřívějších dobách, můžou vypovídat právě ony umělecké artefakty. V tomto případě i skleněné exponáty.

Uvědomuji si, že sklářské téma je celkem specifické a ne mnoho lidí se o něj zajímá. Proto chci vytvořit ucelený přehled alespoň o určitém období a předat ho účastníkům mého programu. Chci porovnat, jaký má vliv zážitek na přijímání a udržení informací. Proto vytvořím komentovanou a interaktivní prohlídku a porovnáám, zda z té interaktivní, kde se účastníci zapojí do aktivit, se naučí více než z pouze komentované teoretické prohlídky.

Z mých vzpomínek na školní výlety do muzeí mi v hlavě utkvěly nudné zdoluhavé komentované prohlídky, kdy jsem po určité chvíli ztratila koncentraci a víceméně jsem z prohlídky nic neměla. Teprve před několika lety jsem měla možnost si na vlastní kůži projít doprovodný program k výstavě v Oblastní galerii Liberec. Tyto doprovodné programy jsem následně po dobu dvou let lektorovala. Výstava v tomto případě nabírá zcela jiný ráz. Účastník je najednou vtáhnut a ponořen do děje celé výstavy, během které absolvuje aktivity, při kterých si může vyzkoušet spoustu věcí spojených právě s onou výstavou. V liberecké galerii následuje po samotném programu většinou ještě výtvarná dílna, ze které si účastník může svůj výrobek odnést s sebou domů.

Stejně významné je právě i Severočeské muzeum, ve kterém nemusíme narazit pouze na umění, ale též na předměty z běžného života, různé přírodovědné sbírky atd. Tyto doprovodné programy jsou v muzeu celkem mladé, proto jsem si chtěla vyzkoušet tvorbu programu zrovna tam.

V první části mé bakalářské práce se budu zabývat vymezením základních pojmů a analýzou potřebné literatury. Jak uvádí zadání mé práce, nejprve objasním pojem muzejní edukace a další pojmy s ním spojené. V druhé části se pak zaměřím na tvorbu, porovnání a vyhodnocení celého programu.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Muzeum – místo nejen pro umění

Na úvod této kapitoly je důležité vysvětlit pojem umění, pod čímž si každý z nás může představit něco jiného. Pro mě osobně je umění tak široký pojem, pod který spadá jak hudba, film, tak i další obory, jakým je třeba literatura. Někomu se při slově umění vybaví spíše nějaký hmotný artefakt vyrobený člověkem, což může být například socha, obraz či nějaké jiné umělecké dílo. Význam tohoto slova se po celá léta mění a s vývojem doby má umění stále novou podobu, obzvláště to výtvarné, které je součástí právě i mé bakalářské práce. Umění je *„nositelem kulturně historické hodnoty, neboť je hmotným dokladem vyspělosti a přemýšlení člověka a v různých podobách i dílčím dokumentem doby“* (Horáček, 1998, s. 24). *„Umění je tedy prostředkem zobrazování zážitků v esteticky uspořádaných tvarech. Umění představuje výtvary, které jsou nejen přírodními, ale i psychologickými, sociálními, kulturními a spirituálními fakty“* (Kulka, 2008, s. 18). Dle Jiřího Kulky je umění *„prostředkem zobrazování zážitků v esteticky uspořádaných tvarech“* (Kulka, 2008, s. 18). Ve své knize Jaromír Uždil tvrdí, že *„v podstatě není rozdíl mezi starým a novým uměním, pokud na oboje dovedeme nahlížet způsobem nezatíženým předsudky a zrakem vidoucím proměnlivost vztahů mezi dílem a společností, popřípadě mezi artefaktem a přírodní realitou“* (Uždil, 1988, s. 187).

Muzeum pochází ze slova *musaion*, což znamená chrám múz. Je to místo, budova, instituce, kde jsou historické pozůstatky našich předků a období předcházejících současné době, ať už se jedná o užité umění nebo uměle či přírodně vzniklé artefakty. Již od svého vzniku přispívá k edukaci ostatních. Tím, že se klade důraz na výchovu a vzdělávání, došlo později ke vzniku dětských muzeí, která mají vzdělávat děti a mládež (Jagošová aj., 2010). *„Muzea jsou fenoménem, který má – skrze své sbírky a kulturní hodnoty v nich koncentrovaně – potenciál ovlivnit a kultivovat vědomí velkého okruhu svých návštěvníků“* (Šobáňová, 2012, s. 16). Je to také specifická instituce, která sbírá, uchovává a vystavuje hmotné doklady lidské kultury a přírody (Šobáňová, 2012). *„Muzeum je stálou nevýdělečnou institucí ve službách společnosti a jejího rozvoje. Muzejní instituce je otevřená veřejnosti, získává, uchovává,*

zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení“ (ICOM, 2001). Má vlastní definice a představa je z velké části shodná s těmi, které jsem našla v literatuře. Přesto je pro mě muzeum navíc místem, které do člověka vnese historickou atmosféru a pocity z předmětů, které tam jsou vystavené. Tato instituce by neměla být společností opomíjena, ať už se jedná o muzeum s rozmanitými sbírkami či muzeum zaměřené pouze na jednu určitou oblast.

V současnosti mohou být odlišnosti v názvech sbírkových institucí. U nás v Čechách je galerie institucí, která vytváří a prezentuje umělecké sbírky, přesto v některých případech můžeme u oficiálního názvu vidět ještě doplněk ve formě Muzeum umění. Příkladem mohou být Oblastní galerie Liberec, Muzeum evropského umění či Galerie výtvarných umění v Olomouci, která se rovněž v současnosti nazývá Muzeum umění aj. V cizích zemích, například v Německu, se naopak tyto dva názvy odlišují. Muzeum považují za instituci vytvářející a prezentující umění, načež galerie je institucí, která umění pouze prezentuje formou výstav, ale nevytváří sbírku. Tyto instituce se také nazývají Kunsthalle a v jiných zemích se vyskytují pod pojmem „centrum“. V anglicky mluvících zemích jsou tyto názvy používány v mnoha případech ve stejném významu. Název galerie je zachován například v Itálii, kde ale bývá občas nahrazován termínem akademie. Dalším rozdílem je také to, že muzejní sbírky ve většině případů neobsahují pouze umění jako takové, ale například také umění užité, přírodovědné sbírky aj.

Muzeum má určité funkce, které definuje Mezinárodní rada muzeí ICOM, mezi které patří například funkce *„získávání, uchovávání, zkoumání hmotných dokladů o člověku a jeho prostředí“* a *„zprostředkování a vystavování těchto hmotných dokladů o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení“* (ICOM, 2001).

Má práce se zaměřuje na Severočeské muzeum v Liberci, které se zabývá nejen vystavováním, ale také tvorbou sbírek různého charakteru, od těch uměleckých až po přírodovědné.

Obrázek č. 1: Vzdělávací poslání muzeí a galerií_diagram
(Šobánková, 2007)

1.1.1 Severočeské muzeum v Liberci

Rozepisovat se o historii muzea je zbytečné, ale alespoň malé seznámení se vznikem a dalšími informacemi považuji za vhodné pro tuto práci. Severočeské muzeum jako takové bylo založeno již v roce 1873, a to jako uměleckoprůmyslové muzeum. V českých zemích je považováno za nejstarší muzeum tohoto typu. Největší pozornost byla vždy přikládána sklu a textilu, vzhledem k tradicím severních Čech. V současné době v muzeu najdeme i přírodovědeckou, historickou, ale i uměleckohistorickou sbírku (Sloup, aj. 2013)

Proč se zmiňuji právě o tomto muzeu? V Severočeském libereckém muzeu fungují doprovodné programy k výstavám a to již od listopadu 2011, kdy do muzea nastoupila Mgr. Alena Černá. Téměř ihned po svém nástupu vzala iniciativu do svých rukou a odstartovala oslovování široké veřejnosti, ale i mateřských, základních a středních škol z Libereckého kraje, a to s nabídkami různých druhů programů vztahujících se k aktuálním výstavám. Pokud není k výstavě vytvořen program, je zde vytvořena alespoň malá doprovodná aktivita, např. ve formě výtvarné tvorby.

Se svým příchodem odstartovala také pravidelně pořádané tematické dílny, konkrétně velikonoční a vánoční, což by se mohlo stát postupem času oblíbenou tradicí. Z vlastní praxe mohu říci, že např. v Oblastní galerii Liberec jsou tyto tematické dílny velmi oblíbené a celkem hojným počtem účastníků navštěvované.

Již před působností Mgr. Aleny Černé zde byla určitá iniciativa týkající se určitých doprovodných akcí, jednalo se však například o přednášky, které

se konají až dodnes. Tyto přednášky probíhají jednou za tři neděle a přednášejícími jsou buď odborní zaměstnanci muzea, či pozvaní odborníci. Dále se v muzeu konají také komentované prohlídky ke krátkodobým výstavám, které jsou určené pro školy a širokou veřejnost.

Pravidelně pořádané akce pro veřejnost

Velikonoční dílna pro rodiče s dětmi, kde je možné vyrobit si drobnosti, vystoupení a pro zájemce možnost se dozvědět více informací o původu Velikonoc, to vše je doplněno staročeským občerstvením. Vánoční dílna probíhá vždy třetí adventní neděle a průběh je stejný jako u Velikonoc, akorát s vánoční tematikou. Den muzeí probíhá kolem 18. května. Návštěvníci mají možnost navštívit muzeum zcela zdarma, mohou si prohlédnout všechny expozice a jinak nepřístupnou muzejní věž a terasu, tato akce je navíc doprovázena přednáškami. Muzejní noc probíhá v období června a května, většinou od 18:00 do 24:00. Opět stejně jako při Dni muzeí mají návštěvníci volné vstupné a mohou si opět prohlédnout jak všechny expozice, tak i věž a terasu, dále jsou zde programy pro starší i mladší věkové skupiny – výtvarný koutek, výstava určená pouze pro tento den atd.

Akcí pro veřejnost pořádaných Severočeským muzeem je samozřejmě mnohem více, záměrem bylo vytvořit pouze stručný přehled pro představu. Dále se zde pořádají již zmiňované programy pro mateřské, základní a střední školy, které jsou připravovány ke stálým expozicím či k právě probíhajícím výstavám.

Programy pro školy

Loukamosaic byl program vytvořený ve dvou variantách, a to pro 1. a 2. stupeň základní školy. Skládal se ze dvou částí, kdy ta první seznamovala žáky s historií a vznikem mozaiky a druhá spočívala v tom, že žáci vytvořili mozaiku, která se poté stala součástí výstavy. Žáci měli možnost se zúčastnit soutěže, ve které bylo jejich úkolem vyfotit co největší počet rostlinných motivů na liberecké architektuře. Odměnou v případě výhry byla jízda historickou tramvají po Liberci pro celou třídu.

Pravěký a současný šperk, to byla výstava, ke které byly vytvořeny pracovní listy a dále i výtvarný kroužek, ve kterém si návštěvníci mohli vyrobit náramek či náhrdelník z přírodních materiálů. Dalším programem byla také komentovaná prohlídka pro veřejnost, při níž si mohli návštěvníci ukovat repliku záušnice. Ježci v muzeu, byla výstava dětských prací vztahujících se k akci Týden s ježky. Součástí byla přednáška o životě ježků, komentovaná prohlídka, soutěž, její vyhlášení a také pracovní karty pojednávající o tom, jak se starat o ježky. Na chvíli motýlem je doprovodný program připravený k přírodovědné stálé expozici. Je určen pro mateřské školy a 1. stupeň základní školy. Děti se zde formou hry seznamují se životem motýlů, s nejznámějšími druhy žijícími u nás a se spoustou dalších informací.

Nabídka programů je opravdu pestrá jak pro školy, tak pro jednotlivce. Myslím, že práce Mgr. Aleny Černé v muzeu je velmi záslužná, jelikož svou prací dokazuje to, že muzeum může být pro návštěvníky zajímavé a poutavé, a zábavné i pro děti.¹

1.2 Co je to mimoškolní edukace?

Edukaci rozumíme jako určitému procesu, při kterém „*dochází k nějakému druhu učení. Edukací je tedy např. vysokoškolské studium, stejně jako výcvik služebních psů*“ (Průcha, 2001, s. 53). Laicky řečeno, jak vyplývá ze samotného názvu, je to tedy výuka probíhající mimo vyučování nebo jakýmkoliv způsobem mimo rámec školy. Na výchově se mimo školy podílí různé faktory, od rodin, domů dětí a mládeže až po jiné subjekty. V ohledu na téma mé práce sem spadají i např. doprovodné galerijní programy neboli animace, což jsou „*programy, při nichž účastníci nezůstávají v roli pouhých posluchačů a diváků, ale stávají se také aktivními tvůrci*“ (Horáček, 1998, s. 71).

Vymezení pojmu „*výchova mimo vyučování zní takto:*

- *Probíhá mimo povinné vyučování*
- *probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny*
- *je institucionálně zajištěná*
- *uskutečňuje se převážně ve volném čase*“ (Pávková, aj., 2002, s. 32)

¹ Mimo stránek Severočeského muzea mi byla zdrojem přímo Mgr. Alena Černá, která mi ochotně poskytla informace týkající se její působnosti v muzeu od samého počátku

„Mimoškolní vzdělávání je organizováno školskými i neškolskými institucemi“ (Průcha, aj., 2001, s. 124).

Ve spojitosti s mimoškolním vzděláváním se používá také anglický termín *edutainment*, což je spojení slova *education* (vzdělání) a *entertainment* (zábava). Nemůžeme to však považovat za synonymum mimoškolní edukace. Tento pojem *„označuje takový způsob učení, které je usnadňováno hrou, soutěžením, objevováním, sociálními zážitky apod.“* (Němec, 2009, s. 498 – 502).

Mimoškolní edukace může mít dvě tváře. Buď je to taková mimoškolní aktivita, která probíhá mimo rámec školy, ve volném čase žáka, např. volnočasové aktivity (různé druhy kroužků). Na druhé straně existují i aktivity, které nazýváme také mimoškolní edukací ale takovou, která probíhá v rámci školní výuky. Do těchto aktivit patří právě různé druhy edukačních programů, exkurze atd. Tyto aktivity mohou být pro studenty jakýmsi zpestřením „klasické“ školní výuky v lavicích. Odborně by se tento druh mimoškolních aktivit dal nazvat neformálním kurikulem, které *„zahrnuje aktivity a zkušenosti vztahující se ke škole a domácí studium, úkoly, přípravu žáků na vyučování“* (Gošová, 2011).

Takovéto mimoškolní aktivity se nazývají extrakurikulární a ko-kurikulární aktivity. V české literatuře je téměř nemožné najít definice těchto pojmů, proto se definování v této práci opírá o anglické webové stránky, kde jsou tyto pojmy užívány v oblasti mimoškolní výchovy celkem běžně. Extrakurikulárními aktivitami chápeme aktivity, které probíhají mimo školu. Jsou to takové činnosti, které nespadají pod rámec vzdělávacího programu (extrakurikulární aktivity, 2012). Na druhé straně to jsou ko-kurikulární aktivity, které spadají pod rámec školního vzdělávání. Mohou se odehrávat ve škole, ale není to podmínkou. Aktivity jsou dobrovolné a nejsou součástí školního kurikula. Mohou to být například školní kluby atd. Nespadají sem však soutěže aj. (Ahmed, aj. 2011).

1.3 Vzdělávání pomocí muzejní edukace

Kladu si za důležité vymezit pojem vzdělávání, které je chápáno *„jako proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj.“* (Průcha, 2001, s. 15). Vzdělávání je dle mého názoru přijímání a vštěpování si nových po-

znatků, vědomostí v různých oblastech, které následně jedince rozvíjí jak osobnostně, tak po stránkách dalších.

Rozdíly mezi muzejní edukací a muzejní pedagogikou by mohl běžný laik považovat za víceméně mizivé, ale není tomu tak. Muzejní pedagogika je označována za sociální vědu, která se zabývá právě již zmíněnou muzejní edukací. Ta je tedy základní kategorií muzejní pedagogiky (Jagošová, aj., 2010). Muzejní edukace je „*záměrné, facilitované a intencionální výchovné působení muzea na veřejnost*“ (Šobánková, 2012, s. 219).

Tato disciplína je označována za celkem mladou a muzeum je považováno za instituci, která může jedince vzdělávat. Jinými slovy bychom řekli, že je muzeum institucí edukační (Šobánková, 2012).

Dalo by se říci, že muzejní edukace je výchova muzeem, která „*nejčastěji znamená výchovu sbírkami muzea, avšak také může označovat působení celku muzejního prostředí na návštěvníka, tedy působení muzea jako specifického sociálního prostoru*“, nebo výchova k muzeu, kdy ji „*chápeme obecně jako výchovu ke kulturním hodnotám a tradici anebo jí rozumíme budování vztahu ke kulturním statkům v muzeu shromážděným*“ (Šobánková, 2012, s. 38)

Jak tvrdí Jitka Trnková ve svém sborníkovém příspěvku, právě přímo muzea mohou být prostředkem jak i u problematických skupin žáků 2. stupně ZŠ upoutat zájem o historii, kulturu, vlastivědu aj. Mimo jiné muzejní expozice mohou být prostředkem k prohloubení školní výuky (Trčková, 2010).

Dle mého názoru je pouze otázkou času, kdy se tyto programy rozvinou do takových rozměrů, že se stanou běžnou doplňující součástí klasické výuky. Z vlastní zkušenosti vím, že zájem o ně je opravdu veliký a to u všech věkových kategorií, dokonce již od mateřských škol.

1.3.1 Historický vývoj

Termín muzejní pedagogika je celkem nového rázu, jelikož se užívá teprve v posledních dvaceti letech (Jagošová, aj., 2010). Budování výchovného rázu muzeí se však začal budovat mnohem dříve.

Již v antickém období vznikaly tzv. museiony, které měly sloužit k rozvoji vědy, vzdělanosti a školy. Původně to bylo místo určené k uctívání múz, což

se ale postupně měnilo. Jako museion se časem nazývaly prostory, kde měli učenci možnost věnovat se společnému studiu. Celkově bylo tímto termínem označováno vzdělávání, ale také školy, místa sloužící ke vzdělávání (Jagošová, aj., 2010). Museion bylo také místo pro konání přednášek a výzkumů, na kterých se podíleli i vědci ze vzdálenějších míst (Jagošová, aj., 2010). „*Vznikl zde model komplexní výzkumné, vědecké, kulturní a vzdělávací instituce...*“ (Jagošová, aj., 2010, s. 14). Vzdělávací institucí chápeme místo, jehož „*hlavní funkcí a obsahem je poskytovat vzdělávání určitým skupinám populace*“ (Průcha, 2001, s. 294).

Po rozpadu antického světa výše vysvětlené pojetí museia končí a následně se navrací v období 15. století. V tomto období se shromažďují sbírky šlechty a učenců, které jsou vědeckého zaměření a později mají charakter sbírek naturalií, umění apod. Za nejstarší muzeum se považuje starý palác Medicejů ve Florencii, který byl zároveň pravděpodobně i prvním muzeem. Až teprve v 18. století se sbírky začaly označovat jako muzeum, což mělo naznačit rozdíl mezi těmito sbírkami a galerií. Toto století se tedy stává mezníkem a prvním obdobím vzniku veřejných muzeí. Tradici muzea můžeme připsat také Spojeným státům americkým, kde měla muzea vždy velmi blízký vztah k institucím zaměřeným na vzdělávání. V angličtině slovo muzeum označuje místo či budovu určené k výuce umění. Během 19. století byla zakládána muzea a galerie a stávaly se místy, která jsou přístupná široké veřejnosti. V tomto století taktéž vznikají městská a regionální muzea, která byla umělecky zaměřená na vzdělávání a rozvoj vkusu. Zakládání veřejných muzeí bylo jakousi sociální potřebou, což souviselo s propojováním lidského učení s kulturou. Sloužila k reprezentaci určitého národa nebo regionu. „*Veřejná muzea vznikla ze sociální potřeby propojit lidské učení a kulturu a reprezentovat národ nebo region. Tato situace nastala právě v 19. století a souvisela s rostoucím vědomím, že význam muzejních expozic a uměleckých děl významně přispívá k rozvoji lidského vědění i citů*“ (Jagošová, aj., 2010, s. 17). Mezníkem v muzejní pedagogice je jméno Georg Kerschensteiner, který vznesl požadavek na uvedení obsahu muzejních sbírek do školní výuky. Tato myšlenka souvisí s německým muzeem, který je prototypem muzea podporujícího vzdělávání. V 60. letech minulého století se začaly rozvíjet muzejně-pedagogické aktivity. Začaly se tvořit programy určené žákům škol, ale také volnočasové aktivity pro děti a rodiče, a to především ve světových muzeích. V tomto období byly podobné snahy téměř ve všech muzeích a cílem bylo prohloubit význam muzea

jako místa veřejné vzdělávací instituce. Již Jan Amos Komenský uvažoval o založení jakéhosi speciálního zařízení, které by plnilo základní funkce muzea, ale také by vzdělávalo široké spektrum obyvatelstva. Jeho pojetí muzea je zahrnuto v díle Všeobecná porada o nápravě věcí lidských, v části Panorthosia.

Muzejní pedagogiku a její rozvoj ovlivnily také hlavně dva směry pocházející z reformní pedagogiky, kterou se rozumí *„souhrnné označení pro různé teoretické koncepce a praktické snahy vytvářející modely alternativní školy“* (Průcha, 2001, s. 198), hnutí za uměleckou výchovu a hnutí pracovních škol. První směr byl využit při rozvoji galerijní pedagogiky, která se zabývá výhradně výtvarným uměním (Horáček, 1998). V druhém směru preferovali spíše praxi, a proto *„požadovali pro děti a mládež nové a přiměřené formy učení, ke kterým mělo přispět především využití práce. Ta se měla stát centrem edukačních aktivit svou podporou samostatnosti a spontaneity učících se“* (Jagošová, aj., 2010, s. 27).

V průběhu 19. a 20. století se začala zakládat muzea dětská, kdy první muzeum tohoto rázu bylo založeno v USA. Dětské muzeum *„se především zaměřuje na podporu edukačních procesů mladých návštěvníků“* (Jagošová, aj., 2010, s. 30) a tvoří také aplikační a výzkumnou oblast od 80. let 20. století. Hlavní myšlenkou dětských muzeí je také podpora procesu učení, mají rozvíjet osobnost jedince a také ho socializovat (Jagošová, aj., 2010).

1.3.2 Předmět muzejní edukace

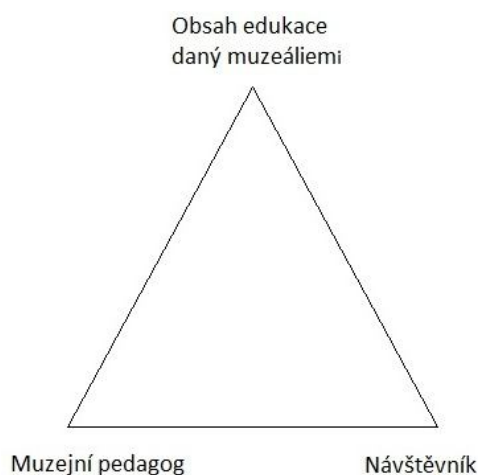
„Edukace představuje jeden z faktorů, jenž se podílí na rozvoji každého jedince v mnohosti jeho kvalit fyzických, psychických i sociálních“ (Jagošová, 2010, s. 71).

Muzejní edukací je specifický druh edukace, která je spojována s muzeem a jeho sbírkami. Ve spojení s muzeem a muzejní edukací souvisí pojem muzealizace, který lze chápat jako proces, při kterém vyjmeme určité hmotné prvky, které jsou důkazem lidské kultury a jsou pomocí muzealizace uchovávány pro následující vývoj lidské kultury. Hmotné prvky vycházející z muzeality se pak nazývají muzeálie, což jsou samotné exponáty, které můžeme vidět v muzeích, a do těch spadají knihy, listiny, přírodovědné pozůstatky, hmotné artefakty vytvořené člověkem atp. Muzealizace však skrývá spoustu dalších důležitých kroků a jedním z nich je prezentace muzeálií v podobě edukačního působení, kterému začíná být v současné době věnová-

no více pozornosti (Šobáňová, 2012). Zkráceně řečeno se dá říci, že „muzeum není jakýmsi skladištěm náhodně vybraných věcí, nýbrž zcela jedinečným místem, v němž se odehrává celá řada procesů týkajících se kulturotvorné interakce mezi člověkem a muzeálií“ (Šobáňová, 2012, s. 14).

Muzejní edukace působí na účastníka intencionálně a tím pádem efektivně. K tomu, aby byla edukace ještě efektivnější, je také potřeba správný facilitátor, jakožto osobnost, která usnadňuje účastníkovi proces učení právě při oné edukaci. V současné době je dle mého názoru spíše zájem o edukaci v galeriích umění, přesto muzejní edukace už také nabývá zájmu, a to u různých skupin skládajících se ze školních skupin, až po skupiny laiků, lidí nadšených pro muzejní sbírky, ale také třeba osoby se specifickými potřebami aj. Muzejní edukace nemá za úkol seznamovat návštěvníky pouze se sbírkovými předměty, ale má je také povzbudit k lepšímu pohledu na muzejní instituci. Celkově pojem muzejní edukace se neodvívá pouze od toho, že se odehrává v muzeu, ale je v něm důležitý hlavní cíl, a to porozumět tomu, jakou má muzejní předmět povahu (Šobáňová, 2012). To všechno je možné shrnout do jedné věty a to, že „na muzeálii nelze pohlížet jen jako na ná-zornou a užitečnou pomůcku při vyučování“ (Šobáňová, 2012, s. 224).

Již J. F. Herbart, významný německý pedagog, kladl důraz na to, že všechny součásti edukace spolu úzce souvisí a navzájem se podmiňují (Šobáňová, 2012).

Obrázek č. 2: Herbartův trojúhelník aplikovaný na muzejní edukaci (Šobáňová 2012)

1.4 Edukační program jako forma zprostředkování muzeálií a umění

Zprostředkování umění či muzeálií formou edukačního programu je dle mého názoru velmi účinná metoda, jak návštěvníka muzea zábavnou formou vést k tomu, aby si odnesl z muzea nabyté vědomosti s pocitem, že to pro něj bylo přínosné. Ještě lepší však je, když návštěvník odchází z programu s tím, že navštíví muzeum znovu, což je ostatně jedním z hlavních cílů mé bakalářské práce.

Z mé zkušenosti získané při dvouleté praxi v Oblastní galerii v Liberci je zřejmé, že pro návštěvníky jakéhokoliv školního věku je mnohem zajímavější, když jsou informace podávány interaktivní formou než klasickým mluveným výkladem. V knize *Galerijní animace a zprostředkování umění* tento fakt pan Radek Horáček definuje takto: *„že si diváci vlastníma rukama zkusí část umělcovy práce nebo nějakou jinou variantu, která ji osvětluje, mohou si ji hlouběji uvědomovat, co vše vlastně výtvarné dílo skrývá“* (Horáček, 1998, s. 20).

Zprostředkování umění se dá rozdělit vlastně do dvou skupin, a to na přímé a nepřímé zprostředkování. Přímým zprostředkováním umění se zabývají konkrétní osoby, jako jsou kurátoři výstav, umělci, galerijní či muzejní pracovníci, učitelé výtvarných předmětů na školách, ale také odborní galerijní a muzejní pedagogové a lektori. Díky nim vzniká jakési spojení umění s veřejností.

Mrázová cituje ve svém příspěvku Ambrose *„exponáty by tedy vždy měly být základem muzejního poznávání. Jejich zprostředkování, zpřístupnění a interpretace jsou vlastní náplní muzejní prezentace. Výběr exponátů, jejich rozmístění ve výstavním prostoru a zasazení do vztahové sítě s ostatními předměty, stejně jako jejich cílené doplnění údaji o historii, původu nebo např. funkci či zasazení do kontextu dalších vědeckých poznatků, to vše modeluje výsledné poznání návštěvníků. Muzeum tak návštěvníkům nabízí určitý úhel pohledu, který dále může umocňovat a prohlubovat doprovodnými aktivitami a edukačními programy. Interpretace je tedy prvotním principem teorie i praxe muzejní komunikace, muzejní pedagogiky i didaktiky, je to vlastní způsob přiblížení, vysvětlení předmětů a jejich významu návštěvníkům“* (Mrázová, s. 4).

Pro děti mladšího školního věku, u kterých je složitější udržet delší dobu pozornost, je to výborný způsob, jak je zaujmout a právě onu pozornost si získat. Na druhou stranu děti staršího školního věku či studenti středních škol můžou tou-

to formou zprostředkování umění poznat, že návštěvy muzea či galerie mohou být pro ně zajímavé, přínosné, ale také zábavné. Zároveň se u nich musí trochu pozměnit přístup a to z toho důvodu, že dospívající účastníci cítí potřebu, aby byl považován za dospělého a ne, aby s ním zacházeli jako s odrostlým dítětem (Dytrtová, 2002). Praktickými činnostmi během výstavy si studenti získané informace samozřejmě lépe upevňují. Během programu můžeme umění zprostředkovat několika způsoby, a to výtvarnými, literárními, pohybovými, dramatickými či dalšími jinými činnostmi.

Spekuluje se o tom, kdy se vlastně zrodila myšlenka zprostředkování umění, čemuž se věnuje několik studií. V současné době to není bráno jako zcela nový objev, ale spíše jako další krok ve vývoji (Horáček, 1998). O zprostředkování umění se také mluví jako o období akčního umění, kterým se zabývá trojice autorů Ivan Zhoř, Radek Horáček a Vladimír Havlík ve své knize *Akční tvorba. „Akční umění lze snad vymezit tím, čím není: není malbou ani plastikou, nevyjadřuje se tužkou, rydlem, štětcem ani špachtlí. Jde o tvorbu, jež nevytváří obrazy, sochy ani jiné tradiční artefakty. Akční tvorba vědomě překračuje hranice výtvarných oborů a druhů a využívá smíšených vyjadřovacích prostředků (mixed media); jednou se ocitá v blízkosti divadla, jindy tance, hudby, literatury, filmu, ale také psychodramatu, braintrainingu (výcviku myšlení)“* (Zhoř, 1991, s. 10).

1.4.1 Prohlídky s průvodcem

Nejčastější a asi také nejznámější jsou prohlídky s průvodcem, které jsou nazývány jako komentované prohlídky. V Německu se používá pro tento typ prohlídek pojem *Führung*, což je „*provádění ve smyslu provádění návštěvníků s průvodcem*“ (Horáček, 1998, s. 66). Je to jeden ze způsobů zprostředkování umění, kdy jsou návštěvníkům předávány informace, zatímco oni zkoumají a prohlíží si vystavené exponáty. Komentovaná prohlídka je jakýmsi zpestřením a obohacením divákovy pozorování. Výklad k výstavě může být vodítkem k pochopení děl, jelikož na prohlídku do muzea či galerie pokaždé nepříjde jedinec, který vystaveným exponátům rozumí. Pokud se ale budeme bavit o skupině žáků či studentů, v tomto případě to může být forma, jak studenty zaujmout a povzbudit k tomu, aby pro ně prohlídka byla zajímavá. Záleží však na tom, jak průvodce svůj výklad pojme a přizpůsobí účastníkům prohlídky.

Jelikož prohlídky mohou většinou trvat až 60 minut, je potřeba účastníky do výkladu zapojit. Důvodem je to, že během cca 20 minut dochází k oslabení soustředěnosti a účastník po této době většinou výklad víceméně nevnímá. Komentovanou prohlídku je proto dobré prokládat dotazy směřovanými přímo na účastníky, což můžeme dále rozvinout případně i do diskuze např. o vystavovaném exponátu apod.

1.4.2 Animace

Dalším typem mimoškolní edukace je animace. Co taková animace vlastně je a co je její náplň? Animace se řadí mezi smíšený typ programu, což znamená, že předávané informace a praktické činnosti tvoří určitou rovnováhu (Horáček, 1998). *„Animace jsou koncipovány jako programy, při nichž nejsou účastníci v roli pouhých posluchačů a diváků, ale stávají se také aktivními tvůrci. Animace v galeriích jsou „oživující“ činnosti, při nichž návštěvníci pomocí různých materiálů či předmětů vytvářejí dílčí výtvarné etudy, které svým principem, technologií nebo obsahovým zaměřením navazují na sledované výtvarné dílo“* (Horáček, 1998, s. 71). Animace je dle Voršilkové *„účinnou cestou k uchování uměleckého bohatství a kulturního dědictví“* (Voršilková, 2007, s. 25) a může mít různé podoby. Účastníci se během ní mohou vyjadřovat výtvarně, dramaticky, literárně nebo jen formou diskuze. Nejdůležitějším prvkem je zážitek a to ne pouze na straně účastníka, ale určitá zážitková forma je zaznamenána i ve vystavovaném exponátu. Více se však tímto tématem budu zabývat v jedné z dalších kapitol.

Co je vlastně cílem animace? Na začátek bych uvedla jednu definici z literatury.

„Animace si klade za úkol kultivovat integrovanou osobnost – vytvářet aktivního člověka, který si je vědom odpovědnosti za svá rozhodnutí včetně racionálních a emočních důsledků. Animace nabádá člověka k odpovědnosti za smysl a kvalitu vlastního života i za životní běh ostatních lidí“ (Siostrzonek, s. 112). Animace by měla v účastnících proudit zájem o umění a o navštěvování institucí, kde je umění prezentováno. Dále díky animaci a poznávání děl získáváme citový zážitek, čímž si osvojíme určitý přehled o vývoji historie a umění. Posledním cílem je pak rozvoj schopnosti číst hodnoty a také to, jaký má umělecké dílo význam (Horáček, 1998). *„Umělecká výchova v podobě animací by tedy měla upoutat pozornost k uměleckému dílu,*

ukázat jeho postavení v dějinách umění, objevovat vztah uměleckého sdělení k soudobému vnímání světa a prostřednictvím umění by také měla aktivizovat osobnostní tvůrčí schopnosti i sociální vztahy mezi účastníky“ (Horáček, 1998, s. 74).

Co se týče metodických postupů a struktury animace, žádná literatura či příručka neudává, jak přesně mají animace probíhat a jakou mají mít podobu. Někdy může mít úspěch animace, kterou začneme přímo praktickou aktivitou. Na druhou stranu může mít úspěch i animace, kterou lektor odstartuje výkladem či například nějakou diskusí a teprve poté pokračuje praktickou částí. Jak už bylo výše zmíněno, důležitou známkou animace je určitá rovnováha obou částí, teoretické s touto praktickou. Při přípravě takového animačního programu musí brát lektor ohled na věk účastníků, na jejich zaměření. Velkou roli hraje i zaměření výstavy, zda jsou to obrazy, sochy či užitékované předměty. Záleží také na tom, zda bude tvořen program pouze k určité části výstavy či k výstavě celé. Celou metodickou strukturu by měl mít lektor předem připravenou. Není však podmínkou, že takový průběh bude mít. Z praxe vím, že lektor nikdy neví, jaká skupina mu na program přijde. Lektor proto musí být připravený neustále něco měnit a popřípadě určitým způsobem improvizovat. Dle různých výzkumů je však dáno, že nejúčinnějším modelem je animace, která začíná krátkou praktickou etudou, která napomáhá účastníkům zbavit se nervozity a zároveň dochází k upoutání pozornosti. Jako další část pak nastupuje krátká teorie týkající se základních informací o výstavě, po čemž může nastoupit rozhovor s účastníky. Pokud lektor v tomto rozhovoru používá správně položené otázky, dochází k předání určitého množství informací účastníkům. Poté může následovat prohlídka samotných exponátů. Na závěr je důležité hodnocení formou diskuse, kdy je nezbytné objasnit záměry celého programu. Zkráceně by se dalo říci, že každý program či animace by měly mít úvodní část, která motivuje, hlavní pracovní část a závěr (Horáček, 1998). Jednou z částí animace či edukativního programu může být právě již zmiňovaná praktická etuda, při které lze používat pomocné výtvarné materiály a tím účastníkům zajistit hmatový zážitek.

1.4.3 Další druhy programů

Existuje několik dalších metod muzejní edukace. Animací jsem se zabývala výše. Dále stojí za zmínku opět komentovaná prohlídka, která je však doplněna

o další aktivitu. Je to jedna z oblíbených forem komentovaných prohlídek a to z toho důvodu, že účastníci nemusí poslouchat sáhodlouhé „únavné“ texty, u kterých většinou ztrácí po určité chvíli koncentraci, ale mohou se zapojit, čímž celá prohlídka nabírá na zajímavosti a nejenže dochází k aktivizaci účastníků, ale také k lepšímu udržení načerpaných vědomostí.

Dalším ze způsobů je přednáška, kterou já osobně vnímám jako nevhodnou pro účastníky mladšího věku. Přednášky jsou dle mého názoru určeny spíše pro návštěvníky muzea, kteří mají o umění hlubší zájem a přicházejí do muzea s cílem, dozvědět se nové informace.

Besedy o umění jsou též výbornou metodou. Mají velkou tradici a většinou jsou vedené kurátorem, umělcem, sběratelem, či někým podobným. Za besedu jsou v duchu tradice u nás považovány aktivity, které bychom raději nazvali výkladem doplněným diskuzí či rozhovorem nad exponáty na výstavě. Jedním z prvků besedy by měl být prostor pro kladení dotazů, ohledně toho, co účastníky zajímá. Myslím si, že tento druh muzejního programu je též určen spíše pro vyspělejší skupinu zájímající se blíže o umění či muzejní sbírky (Šobánková, 2012). *„Besedy o umění vedou žáky k uvědomělému styku s výtvarnými díly všech oborů a druhů. Mají umělecké dílo ukázat v základních souvislostech společenských a historických“* (Uždil, aj., 1964, s. 128).

Kurzy a workshopy jsou jedním z druhů programů, které získávají velkou oblibu u různých věkových skupin a také jsou pro různé věkové skupiny tvořeny. Mohou být buď jednodenní, nebo i několikadenní. Mohou probíhat i pod vedením výtvarného umělce, což je ale nejnákladnější typ tohoto druhu programu. Takovéto workshopy či kurzy se většinou dělají v období prázdnin či o víkendech (Horáček, 1998).

Posledním typem jsou tzv. zvláštní programy. Tento druh akcí pořádá téměř každá výstavní instituce, která má lektorské oddělení. Mohou to být například dny otevřených dveří, dny umění, kdy je prodloužená otevírací doba (Noc muzeí), některé z institucí pořádají různé exkurze, odborné konference. Také to mohou být různá setkání mezioborového typu (diskusní večery, besedy, koncerty atd.). Zvláštním programem může být i program doprovodný, čímž jsou tematické dílny nejen pro děti, ale i celé rodiny či naopak pouze pro dospělé, tj. čarodějnická dílna, veličnoční dílna, kurzy malby atd. (Horáček, 1998).

1.5 Zážitek v oblasti umění

Co si vlastně představíme pod pojmem zážitek? Pro mě je toto slovo označení pocitu, který ve mně vyvolala a zároveň zanechala zkušenost z nějakého okamžiku, akce či něčeho podobného. Každodenní události nám přinášejí zážitky, ať je to práce, jízda vlakem, setkávání se s různými lidmi nebo třeba sport, kterému se věnujeme. Ze všeho, co děláme, nám utkví v hlavě určitý pocit, který můžeme definovat právě jako zážitek. Definice Jiřího Kirchnera zní: *„V našem chápání považujeme prožitek za součást zážitku. Prožitek, podle našeho mínění, je konkrétnější svým obsahem, je jasněji ohraničený. Můžeme říci, že jeden zážitek se může skládat z několika různých prožitků“* (Kirchner, 2009, s. 25).

Právě zmiňovaným zážitkem se zabývá zážitková pedagogika. O tomto tématu je napsáno již několik knih a existuje spousta definic prožitkové pedagogiky. Jedna z definic je taková, že jsou to *„výchovné procesy, které pracují s navozováním, rozbořením a reflexí prožitkových událostí za účelem získání zkušeností přenositelných do dalšího života“* (Jirásek, 2004, s. 3). Hlavními znaky zážitkové pedagogiky je kladení důrazu na aktivitu samotných žáků na výchovném procesu, který je postaven na vlastním prožitku, jenž je následovně využit pro osobní růst. Je zde také propojena hra s výchovou zaměřenou na cílený rozvoj a vzdělávání (Jirásek, 2004).

Má práce se však zabývá tématem blízkému umění, a proto bych se ráda věnovala tématu zážitek umění. Já osobně mám, díky mému oboru, zážitkovou pedagogiku spojenou s hrou jako takovou.

Muzeem či „galerií lze procházet, hluboce prožívat vystavené artefakty a nepromluvit u toho jediného slova. To může udělat návštěvník - znalec, který jde za uměním ze zájmu, je motivován, je zvyklý na specifické prostředí a je vybaven specifickými znalostmi. Učitelé se však se svými žáky nacházejí v jiném dispozitivu: je to společný, intersubjektivní prostor sdíleného prožitku vnímání díla, prostor předchozí zkušenosti a aktuálního vytváření významů a smyslu“ (Fulková, anon)

Stejně jako v zážitkové pedagogice jde i v umění o hluboký rozvoj člověka (Grimmich, 2011). V průběhu jakéhokoliv programu účastník nabude určitý zážitek, který prožívá. *„Prožitek je pak složka zážitku, která vyjadřuje, co prožívám při setkání se situací navozující určitý zážitek. Soustřeďuje pozornost na osobní niterné stavy a procesy, na vlastní postoje, dojmy a emoce. Prožitek je tou nejskutečnější složkou*

zážitku, která nemůže být nepravdivá.“ (Voršilková, 2007, s. 24). Prožitek je ovlivňován několika faktory. Na jedné straně je vliv našich vědomostí, návyků, dovedností, ale třeba i životního stylu. Na druhé straně je prožitek ovlivňován tím, jak je animace připravena, jak je připraven lektor a jaký má k účastníkům animace přístup, jakým způsobem umí se skupinou účastníků pracovat (Kulka, 2008). Prožitek je z pohledu návštěvníka tím nejzákladnějším výsledkem, který návštěvou muzea či galerie získává. Důležitým cílem takovýchto zařízení je, aby pro něj jeho návštěva měla trvalý přínos a aby byla pokud možno i přínosná pro jeho osobnostní rozvoj (Voršilková, 2007). V umění se pak zážitek definuje jako tzv. umělecký zážitek, což je *„takový zážitek, jehož příznačnou součástí je umělecký výraz“* (Slavík, 2004, 156).

Zážitek a prožitek mohou být i výsledkem jevu nazývaného vcítění se do uměleckého díla. *„Vcítěním rozumíme způsob estetického vnímání, při němž divák objevuje citové prvky v uměleckém díle a ztotožňuje s nimi své vlastní citové obsahy. A to je důležitý fakt, jež si třeba uvědomit, že totiž umělecké chápání stejně jako tvoření je zabarvováno nejrůznějšími lidskými temperamenti“* (Read, 1967), s. 37). Je to dle mého názoru jeden z důležitých procesů, který při nazírání na umělecké dílo probíhá, nebo by alespoň probíhat měl. Ve chvíli, kdy se člověk nedokáže minimálně v malé míře vcítit do uměleckého díla, může se stát, že bude návštěvníkem nepochopeno a tím pádem se u něj začne ztrácet zájem. Zde je právě prostor pro lektora, který může zážitkovou formou návštěvníkům zprostředkovat vcítění se a tím pádem i lepší zážitek z celé výstavy.

Této oblasti se věnuje Doc. Slavík, teoretik výtvarné výchovy, který se zabývá spojením zážitku s uměním, tedy Artefiletikou. O tomto pojmu existuje několik knih a právě Slavík píše o Artefiletice ve své dvoudílné knize s názvem Zážitek umění, umění zážitku. Co tento pojem vlastně znamená? Zkráceně řečeno je to výchova uměním. *„Artefiletika vznikala se snahou o těsnější přiblížení výchovy k osobnímu prožitku a vlastní životní zkušenosti žáků. Má být pro ně nejenom základem k vypracování kulturní citlivosti a kulturního poznání, ale také zdrojem k jejich sebe-poznávání“* (Slavík, 2001, s. 13).

Ve spojení se zážitkem se mluví o velmi důležité teorii, a to o tzv. teorii flow. Je to důležitá část prožívání čehokoliv. Jejím autorem psycholog Mihaly Csikszentmihalyi. Flow je vlastně výsledný stav tzv. optimálního prožitku. Teorie flow je defi-

nována jako „*proud, proudění nebo plynutí*“ a dále také jako „*pozitivní duševní stav, ve kterém se nám vykonávaná činnost mimořádně daří, jde jakoby sama od sebe, probíhá téměř automaticky*“ (Martinec, 2007, s. 73). Tento stav je zaznamenáván při různých činnostech, ať je to třeba horolezectví, práce, psaní nebo jakákoliv každodenní činnost. Při tomto stavu je vlastně ve stavu naprosté soustředěnosti. Dle Csikszentmihalyiho je výtvarné umění jedna z nejlepších možností, jak v člověku probudit radostné prožívání (Martinec, 2007). Jan Činčera ve své knize zmiňuje, že stav flow se vyskytuje ve chvíli, kdy „*dovednosti a výzva balancují na stejné úrovni nad kritickým prahem. Pokud požadované dovednosti převyšují nároky výzvy, dostavuje se nuda*“ (Činčera, 2007, s. 17).

Myslím si, že právě proces plynutí je velmi důležitý jak při klasických aktivitách například v běžném životě, tak i v umění při jeho vnímání. V tomto případě je teorie flow velmi důležitá právě v animacích či podobných programech. Je důležité, aby program umožnil účastníkům se soustředit a prožívat ho tak, že dosáhnou právě onoho zmiňovaného flow plynutí.

„*Mezi stálé dispozice uměleckého zážitku patří vědomosti, znalosti, návyky a dovednosti, názory na umístění a postoje k němu, postavení umění v hodnotové hierarchii osobnosti, estetická zkušenost, kulturní úroveň člověka a jeho životní styl*“ (Kulka, 2008, 372).

1.6 Osobnost muzejního pedagoga

Může být muzejním pedagogem či lektorem každý? Mají tyto dva pojmy stejný význam či ne? Co všechno by měl muzejní pedagog umět? Existuje spousta otázek, které nám zodpoví právě tato kapitola.

V současné době mají muzejní pedagogy téměř všechny muzea a galerie. V literatuře se vyskytují různé názvy pro tyto pracovníky, ale také různé definice jejich pracovní náplně. „*Animátor je člověk, který využívá svých vědomostí, dovedností, charismatu a díky svému nadšení a posedlosti vtahuje okolí do společenského a kulturního dění. Animátor má podle polských koncepcí přinášet stále nové podněty a svou kreativitou nabízet chybějící články kulturního dění, vytvářet protiváhu konzumnímu způsobu života. Práce animátora je závislá na schopnosti komunikovat,*

přesvědčit a vyprovokovat ostatní k dialogu“ (Siostrzonek, s. 113). Radek Horáček o osobnostech mluví jako o muzejním a galerijním pedagogovi, jejich hlavním úkolem je veřejnosti pomoci navázat kontakt s uměním. Zároveň tvrdí, že odvádějí v oblasti zprostředkování umění největší podíl práce právě při kontaktu diváků s uměním. Konkrétně pojem muzejní pedagog je např. v Německu nejčastěji používaným názvem. U většiny muzeí je také častá spolupráce nejen s muzejním pedagogem, ale také i s externím pracovníkem. Vrátime-li se zpátky, tak animátor, jenž je dle Horáčka spojován s osobou, která pracuje jako metodický pracovník, zajišťuje různé formy zábavy, zejména pro děti. U nás v českých muzeích a galeriích se nejčastěji používá pojem metodický pracovník či lektor (Horáček, 1998). „*Lektor musí být věcně připraven, musí znát podstatné informace o dané výstavě. Ale to nejpodstatnější je proces komunikace a jeho schopnost upoutat, udržet a rozvíjet pozornost účastníků*“ (Horáček, 1998, s. 102). Není u nás prozatím nijak rozvinutá příprava lektorů, proto se jimi většinou stávají studenti výtvarných pedagogických fakult či studenti výtvarných škol. „*Právě výtvarný pedagog se svými znalostmi dějin výtvarného umění, se schopností prakticky využívat různé výtvarné techniky, ale také se znalostmi psychologie a komunikačními dovednostmi je nejvhodnějším typem pro tuto práci*“ (Horáček, 1998, s. 103).

Dalším autorem jsou Jagošová aj., kteří definují několik pracovních pozic muzejních pracovníků. Pro nás jsou neklíčovějšími lektor a muzejní pedagog, stejně jako zmiňují výše. Zde je lektor definován jako osobnost, jejíž pracovní náplní je provázení expozicemi. Dále si musí lektor umět na základě darovaných programů připravit odborný výklad, který musí přizpůsobit cílové skupině. Měl by mít znalosti pedagogických postupů a také by měl mít přehled o prezentované oblasti. Měl by také projevovat zájem o další vzdělávání a rozvíjení své osobnosti. Na druhé straně zde definují pozici muzejního pedagoga, který stojí víceméně na pomyslném vrcholu muzejních pracovníků. Jeho úkolem je vytvářet prohlídky s průvodce, obstarávat podklady o výstavách a expozicích, právě pro již zmiňované lektory. Úkolem muzejního pedagoga je zaškolování, podílení se na přípravě výstav, také příprava programů, které následně vyhodnocuje a měl by být ostatním pracovníkům rádcem. Jelikož je pracovní působnost pedagoga opravdu široká, měl by mít muzejní pedagog již výše zmiňovaná vzdělání, ale také pokud možno zkušenosti z praxe (Jagošová aj., 2010).

„Muzeopedagog při koncipování své práce musí zároveň usilovat o to, aby návštěva muzea působila radost a potěšení a aby podceňovala k nové návštěvě“ (Jůva, 1994, s. 113). Cornelia Brüninghaus-Knubel ve sborníkovém příspěvku naopak zmiňuje úkoly muzejního lektora, a to že musí umět vyvážit zábrany, které návštěvník má. Dále by měl umět účastníka výstavy či programu podnítit k prozkoumání díla či exponátu. Pomocí diskuze či hry oživit načerpaní vědomostí a zároveň zprostředkovat nové. Dále se v příspěvku zmiňuje o skutečnosti, že návštěvníci muzea požadují, ač přímo či nepřímo, určitou motivaci a povzbuzení ohledně toho, že umění je zajímavé a zaslouží si zájem (Brüninghaus-Knubel, 1999). Lektor musí klást velký důraz na jedinečnost každého účastníka. Pokud bude umět účastníky respektovat a podporovat, vytvoří tím pro účastníky takové prostředí, ve kterém se nebudou bát projevit. Je důležité, aby při programu převládal pocit, že je vše dobrovolné a nikdo není do ničeho nucen, výsledkem jsou pak vesměs kladné pocity a ohlasy. Však celkově výsledek je závislý hlavně na tom, jak je lektor schopen zaujmout a udržet zájem účastníků (Fassati, 1998). *„Muzejní pedagog potřebuje pro svou práci ze strany vedení muzea, kurátorů a dalších pracovníků podporu a dostatečné materiální a technické zázemí v podobě specializované výtvarné dílny nebo atelieru“* (Šobáňová, 2012, s. 241).

1.7 Vztah muzea a školy

Je vhodné v této kapitole definovat, co pojem škola znamená. Je to *„společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Stala se místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní rozvoj a připravujícím je na život osobní, pracovní a občanský“* (Průcha, 2001).

Proč je důležité budovat vztah mezi školou a muzeem? Je to jeden z důležitých mezníků v tomto druhu vzdělávání a výchovy. Pokud jsou tyto vztahy kladné, většinou pak bývají kladné i výsledky. Jak tvrdí Šobáňová ve své knize, návštěvníci přicházející se školním kolektivem jsou jedním z těch, co nejvíce zvyšují návštěvnost. Proč? Právě proto, že pokud návštěvníka návštěva zaujme, do muzea se rád vrací a ne sám, což znamená, že se chce podělit o své zážitky z předešlé návštěvy, a proto do muzea vezme například přátele, rodinu či někoho dalšího. Tento

fakt utvrzují i různé výzkumy, které poukazují na kladné výsledky. Kdo stojí na začátku toho všeho? Ano, již výše zmiňovaná škola, se kterou návštěva muzea proběhla. Pochopitelně existují i další, škola nemusí být pokaždé tím, kdo přivede návštěvníka poprvé. Záleží ve velké míře na rodinném zázemí, sociálním zařazení rodiny nebo také na osobních zájmech jedince (Šobáňová, 2012). „*V praxi jsou to právě učitelé, kteří rozhodují o tom, zda návštěvu muzea do svého tematického plánu a výuky zařadí, či nikoliv. Právě oni své žáky přivádějí do muzea a z „nenávštěvníků“ tak vychovávají návštěvníky*“ (Šobáňová, 2012, s. 233). Bezpochyby je škola jedním z hlavních povzbuzovatelů nových návštěvníků.

Stále se tu zmiňuji o výhodách školy pro muzeum, ale výhodné je to i naopak. Výhodou pro školy je to, že návštěvou muzea dochází ke zpestření běžné vyučovací hodiny, odbočení ze školního stereotypu. Je však stále určitá část těch učitelů, kteří neradi vystupují ze „zajetých kolejí“ a k návštěvám muzea mají určitou nedůvěru. Nevěří tomu, že by mohlo muzeum splnit určitou vzdělávací funkci. Na druhé straně existují školy, které věří, že ve spojení s muzeem mohou splnit své edukační cíle. Zkrátka muzea jsou považována za důležitého činitele ve vzdělávání.

Mohou být však i určité překážky ve spolupráci školy a muzea. Touto tematikou a těmito vztahy se zabývá Brabcová ve své knize Brána muzea otevřená, kterou cituje Šobáňová. Brabcová zde definuje již zmiňované překážky:

- muzea a galerie podceňují nebo zcela opomíjejí vzdělávací aktivity;
- škola a muzeum jsou dva rozdílné, odcizené a nekomunikující světy;
- muzejní expozice nejsou spojeny s konkrétními vzdělávacími aktivitami;
- muzejní aktivity nejsou přizpůsobeny různým cílovým skupinám návštěvníků a neberou ohled na poznatky z pedagogiky;
- v galerijních institucích v ČR dosud většinou chybí edukační pracovník (Šobáňová, 2012).

Co muzea a galerie mohou udělat pro to, aby školy věděly o jejich nabídkách programů? Měly by si vytvořit dostatečnou reklamu a řádně své akce propagovat, obesílat pravidelně školy s aktuálními nabídkami. Dle mého názoru školy samotné takovéto věci moc nevyhledávají, proto je pro ně rozhodující právě první impuls ze strany výstavních institucí.

„Zkvalitnění vztahu mezi muzeem a školou předpokládá naplnění několika nezbytných podmínek této spolupráce i její stálou a systematickou podporu v obou institucích. Škola by měla především rozpoznat možný přínos muzejního prostředí pro obohacení a doplnění školní výuky a návštěva muzea by se měla stát samozřejmou součástí školních vzdělávacích programů“ (Jagošová, aj., 2010, s. 236).

Ve spojitosti s muzeem se objevuje také pojem „přátelské“ muzeum, čímž se myslí to, že muzeum tu je pro návštěvníky, je k nim přátelské, kreativně oslovuje své návštěvníky, je přístupné jak odborníkům, tak i běžnému laikovi. Snaží se, aby bylo po finanční stránce dostupné všem, umí se přizpůsobit specifikům návštěvníka, dále také nabízí nevšední zážitek a věnuje pozornost hlavně dětskému publiku. Návštěvníky motivuje k dalším návštěvám (Šobáňová, 2012).

Vše, co bylo řečeno výše, můžeme shrnout do jednoho z dalších pojmů, který zmiňuje ve své knize Edukační potenciál muzea Šobáňová, a to je „Muzeum aktivum“. Je to pojem, který vypovídá o potřebách návštěvníků. Ti chtějí chodit do muzea, ve kterém nebudou muset tiše a spořádaně chodit expozicemi, ale jejich návštěva muzea bude probíhat aktivní a zábavnou formou (Šobáňová, 2012).

Dle Jagošové aj. existují 4 druhy spolupráce muzea a školy:

- jednorázová návštěva (návštěva týkající se jednorázové výstavy, přednášky, exkurze);
- projekty dlouhodobějšího charakteru (u akcí tohoto typu je potřeba vyšší nasazení jak učitelů, tak i žáků, za to však dochází k lepšímu upevnění nabytých vědomostí a hlavně větší množství nových informací);
- cyklicky se opakující aktivity (různé tematicky laděné dny, či dílny, např. Muzejní noc, vánoční či velikonoční dílny);
- materiály poskytované školám (např. různá skripta vytvářená výstavní institucí, pracovní listy nebo studijní a metodické materiály pro učitele) (Jagošová, aj., 2010).

Spolupráce muzea a školy se postupně rozvinula do různých podob. Pro dobrý vývoj jsou však důležité vstřícnost a zájem jak školy, tak muzea. Díky této spolupráci přibývá informovaných návštěvníků, kteří o návštěvu muzeí, doufejme, budou mít zájem.

1.8 Nabídka programů v Libereckém kraji

V této kapitole, která je poslední v teoretické části, se chci věnovat přehledu nabídek doprovodných či edukačních programů v Libereckém kraji.

Z mého průzkumu a hledání vyplynulo, že z výstavních institucí na Liberecku, tyto programy nevyužívá téměř žádná. Kromě Oblastní galerie Liberec, která s doprovodnými výstavami začala jako první, pokud tedy doprovodné programy bereme jako takové. V ostatních muzeích samozřejmě programy probíhají ale jednorázového typu, jako jsou přednášky, komentované prohlídky či doprovodné aktivity.

V této chvíli se tedy budu stručně zabývat programy, které probíhají v oblastní galerii Liberec, kde je o ně veliký zájem od mateřských škol až po školy střední. Jsou ale také určeny pro širokou veřejnost. Hlavním iniciátorem a organizátorem těchto doprovodných akcí je galerijní lektorka Mgr. Adéla Pomothy, jejíž prací je právě celková tvorba a lektorská činnost.

V galerii probíhají také víkendové dílny, výtvarné kurzy pro veřejnost či speciální komentované prohlídky.

Doprovodné programy k výstavám trvají vždy 90 minut, během kterých jsou účastníci provedeni výstavou doplňovanou připravenými aktivitami, a na závěr následuje závěrečná výtvarná dílna, které většinou předchází počítačová prezentace, jež je většinou určena starším ročníkům.

Já osobně jsem měla možnost jako účastník, ale také jako lektor absolvovat hned několik programů, které byly velmi profesionálně a detailně promyšleny.

Příklady doprovodných programů v OGL

▪ ColorPlay/Příběh barvy

Tímto názvem je označován doprovodný program k výstavě Markuse Luptze s názvem Mýtus a metamorfóza, při kterém si účastníci mohli vyzkoušet míchání barev, dozvědět se něco o jejich psychologii a jejich vlivu na osobnost atp.

Během výtvarné dílny měl každý možnost vyrobit si psychologický portrét svého spolužáka pomocí barevných linií, mozaiku z barevných folií, nebo se mohli učit spojovat různé barvy dohromady.

- **Hrátky, šarvátky s obrázky a kukátky**

Tužka, nůžky, papír

Místo pro slovo

Všechny tři programy byly vytvořeny k výstavě Květy Pacovské, která je, u nás ne moc známou, autorkou knižních ilustrací. Každý z nich byl určen pro jinou věkovou skupinu. Pro nejmenší byl program spíše zážitkového rázu, kdy si děti světýlky hledaly ve tmě sovičky apod. Na konci následovala výtvarná dílna, stejně tak jako u dalších dvou verzí. Ve druhé verzi programu, která byla určená pro 5. třídy a 2. stupeň ZŠ, bylo již více teorie propojené taktéž s doprovodnými aktivitami. Třetí verze určená pro studenty středních škol byla založena spíše na teorii.

Je zbytečné se tu rozepisovat o dalších nabídkách této galerie, jelikož možnost je opravdu mnoho.

Snahou Severočeského muzea je stát se stejně tak úspěšnou institucí s doprovodnými programy, jakou je právě Oblastní galerie Liberec, což si myslím, že je celkem reálný cíl.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části práce se budu zabývat edukačním programem, který jsem sama vytvořila. Program se skládá ze dvou částí a to z komentované a interaktivní prohlídky. Cílem mé práce je vyhodnocení celého programu a zároveň porovnání skutečnosti, který druh prohlídky byl pro studenty efektivnější a více naučný. Jako cílovou skupinu jsem si pro tento program vybrala studenty středních škol.

Celý program jsem realizovala v Severočeském muzeu v Liberci a tematicky se týkal sbírky skla od období secese až po sklo současné. Co bylo důvodem k výběru zrovna této oblasti? Zaprvé se zde promítl můj vztah ke sklu, který jsem si vybudovala během studia Střední průmyslové školy sklářské v Novém Boru. Zadruhé si myslím, že znalost historie skla by měla být v podvědomí většiny z nás, jelikož to byl v historii jeden z nejčastějších zdrojů obživy, zvláště zde v oblasti severních Čech. Má první myšlenka byla taková, že udělám program na celou expozici skla, ale tato sbírka je tak moc rozsáhlá, že by to bylo téměř nemožné. Vybrala jsem si proto období, které je mi nejbližší.

Jedním z cílů bylo udělat muzeum pro účastníky určitý způsobem zajímavějším a zábavnějším. Myslím si totiž, že zájem diváků, obzvláště mladšího věku, o muzea upadá a tyto instituce už nejsou tak žádané a vyhledávané. Než jsem začala cokoli plánovat, zkontaktovala jsem Mgr. Alenu Černou, která v libereckém muzeu vytváří doprovodné programy k výstavám. Právě Alena Černá mi byla již od začátku pomocnou rukou a konzultantem mých návrhů. Další osoba, na kterou jsem se obrátila, byl Mgr. Oldřich Palata, který má na starosti sklářskou sbírku Severočeského muzea a který mi poskytl stěžejní informace ke komentované prohlídce a doporučil nejvhodnější literaturu k čerpání nových informací.

Mou snahou pomocí programu bylo studentům předat základ ucelených vědomostí o konkrétním sklářském období. Snažila jsem se, aby měli po programu povědomí o nejznámějších sklářských osobnostech, ale také různých technik zpracování skla a v poslední řadě, aby uměli konkrétní umělecké období ve sklářství rozeznat. Ačkoliv byl program určen obecně pro střední školy, mezi zúčastněnými se objevila i přímo sklářská škola, což bylo zajímavé pro porovnání s například klasickým všeobecným gymnáziem.

2.1 Návrh a realizace programu

2.1.1 Návrh a struktura programu

Název programu: Putování za sklem

Cílová skupina: Střední školy a víceletá gymnázia

Časová dotace: 60 minut (komentovaná prohlídka), 90 minut (interaktivní prohlídka)

Pomůcky: pastelky, fixy, nůžky, lepidlo, barevný pauzovací papír, čtvrtky, psací potřeby, podložky

Lektor: Jana Hajná

Místo programu: Severočeské muzeum v Liberci

Očekávané výstupy:

1. Studenti budou po programu považovat muzeum za zábavnější.
2. V průběhu programu se zapojí do doprovodných aktivit a navrhnou si vlastní skleněnou vitráž.
3. Studenti na konci programu dokážou rozeznat základní rozdíly mezi secesním a současným sklem.

Při návrhu programu jsem se zabývala cílovou skupinou, pro kterou program zaměřím. Vybrala jsem si studenty středních škol a víceletých gymnázií, což pro mě bylo výzvou, jelikož jsem s touto věkovou skupinou neměla téměř žádné zkušenosti. Program absolvovalo celkem 59 účastníků, kteří byli rozděleni do 6 skupin. Mezi zúčastněnými bylo Gymnázium Frýdlant, Sklářská škola Kamenický Šenov a Střední uměleckoprůmyslová škola Turnov.

Realizace hotového programu proběhly během měsíců květen a červen 2010. Měla jsem vždy na určitý všední den sjednané maximálně 2 skupiny, které byly různorodé, co se počtů týče. Pro zpestření celého programu měla každá skupina vždy možnost si po skončení projít zbytek celého muzea, což vesměs všechny skupiny využily a mohly tak zhlédnout zbytek sklářské expozice.

2.1.2 Komentovaná prohlídka

Komentovaná prohlídka, která trvala celkem 60 minut, začínala uvítáním studentů a vyučujících v úvodním sále. Následně jsem si skupinu odvedla do příslušné místnosti, kde se odehrával určitý program. Již cestou nahoru měli studenti možnost zhlédnout skleněné exponáty, které však byly z jiného období. Výklad jsem začínala seznámením s tím, proč studenti do muzea vlastně přijeli. Dále jsem na začátku stručně uvedla, čeho se bude komentovaná prohlídka týkat, a jaká období jsou předchůdci secese a současného skla. Ačkoliv jsem chtěla studenty seznámit s celou sklářskou expozicí, nebylo to možné, jelikož je sbírka tak moc rozsáhlá, že by program musel probíhat alespoň několik dní.

I přes volbu pouze dvou sklářských období byla komentovaná prohlídka celkem obsáhlá, což jsem si uvědomovala již během programu. V některých dotaznících mi bylo přímo vytknuto, že informací bylo mnoho, což je první chyba, kterou si na programu plně uvědomuji. Aby výklad nebyl nudný, vybrala jsem si exponáty, ke kterým jsem měla různé zajímavosti, a výklad jsem prokládala dotazy přímo na studenty, abych udržela jejich pozornost. Část týkající se secese obsahovala hodně historických souvislostí a současné sklo bylo spojeno spíše s množstvím jmen sklářských umělců, jelikož známkou současného skla je ateliérová umělecká tvorba.

Celá komentovaná prohlídka byla zakončena prostorem pro dotazy a následným rozdáním dotazníků.

2.1.3 Interaktivní prohlídka

Interaktivní prohlídka měla víceméně stejný průběh jako ta komentovaná, jelikož se z ní měli účastníci dozvědět stejné množství informací. Byla však ozvláštněna aktivitami, do kterých se zapojovali sami studenti. Aktivit jsem původně měla připravených více, ale nakonec jsem zvolila pouze tři, jelikož ta čtvrtá úplně nezapadala do průběhu programu a bylo by na ni zapotřebí více času. Zbylé a nevyužité aktivity mohou být proto využity například jako obměna nebo k doplnění v případě prodloužení prohlídky. Dle mého názoru tento počet aktivit zcela stačil. Aktivity byly zaměřeny na vnímání zrakem, vědomosti i výtvarnou část.

Po skončení prohlídky dostal opět každý účastník dotazník ke zhodnocení programu.

2.1.4 Vybrané umělecké období a aktivity

V úvodní části jsem účastníky seznámila krátce s historií skla a s tím, kde se vlastně sklo vzalo. Jeho existence spadá až do dob Mezopotámie a Egypta, kde již vznikali sklářští mistři. Oblastí, kde se sklo objevovalo, nebylo mnoho, ale jedním z nich byly právě Čechy, kde se sklo vyskytovalo již od druhého tisíciletí před Kristem. V průběhu 13. – 14. století u nás vznikaly sklárny (Jizerské hory, Krušné hory, Krkonoše atd.). V popředí byla hlavně ruční výroba a v průběhu vývoje začali sklářští mistři objevovat nové techniky, jak sklo zušlechťovat, tvarovat atd. (Miller, 2005).

1. aktivita: „Detail Exponátu“

Zde dostali studenti pokyn k rozdělení se do dvojic. Každá z nich dostala kartičku s detailem určitého exponátu nacházejícího se v místnosti. Nejdříve následovala diskuse o tom, jakého exponátu by to mohl být detail, a následně každá dvojice dostala chvíli na nalezení exponátu, jehož fotografii detailu obdržela. Po splnění úkolu dvojice seznámila ostatní s názvem exponátu a zkusila hádat, jakou technikou je vytvořen.

Této aktivitě se s pozitivním přístupem zúčastnili všichni studenti a přikládám to tomu, že jsem zvolila volné rozdělení do dvojic. Na druhou stranu bych zde zmínila chybu z mé strany. Jelikož jsem neměla v době focení kvalitní fotoaparát, fotografie neměly nejlepší kvalitu, a proto bylo u některých snímků detailu obtížné rozeznat, o jaký exponát se jednalo. Dle mého názoru si s úkolem skvěle poradili, a i když to v nějakých případech trvalo déle, každá dvojice se dopátrala k exponátu, jehož snímek měla.

Proč jsem zvolila zrovna tento druh aktivity a zařadila ji právě téměř na začátek prohlídky? Účastníci si díky tomu zmapovali celou expozici, která nás čekala, a navíc jsem chtěla částečně probudit jejich představivost tím, že jsem po nich požadovala odhadování techniky výroby daného exponátu.

Po první aktivitě jsem volně navázala na první období, kterého se program týkal a to na secesi. Výhodou bylo, že hned od několika skupin mi bylo řečeno,

že toto období právě probírají v dějinách umění, což bylo velkým přínosem. Následovalo seznámení s hlavními znaky secese, což je plošnost, ornamentálnost, lineárnost, sytá a výrazná barevnost, inspirace v přírodě atd. Bylo to období nových objevů ve skle. Nejvíce se používala technika vrstveného skla. V tomto období působilo již hodně významných sklářských osobností, které byli velkým mezníkem nejen v secesním skle ale celkově ve sklářství. Secese byla také období, kdy se sklo komponovalo do architektury, což můžeme vidět například na Obecním domě v Praze. Secesní sklo bylo ale ve velké míře užité. Vyráběly se skleněné servisy, lustry, lampy atd. (Drahotová, 1985).

Dalším mezníkem bylo období, ve kterém se začala prosazovat strojní výroba dutého skla, čímž začala velkovýroba sériového skla a výroba ruční postupně upadala, nezanikla však úplně. Také přišlo období, kdy převládala touha předávat sklářskou tradici dále, proto se začínaly zakládat sklářské školy. Jako první byla založena škola v Kamenickém Šenově roku 1856, pak v Železném Brodě a Novém Boru.

Následovalo ovlivnění sklářské výroby jinými směry, artdecem a funkcionalismem. Již z názvu vyplývá, že to bylo období, kdy se vyrábělo sklo funkční, tudíž vázy, mísy, které měly krásné, čisté a většinou lehce broušené tvary (Langhamer, 1999).

2. aktivita: „Křížovka“

Aktivita byla určena na zopakování a prověření vědomostí z výkladu, který proběhl. Obsahovala celkem 7 otázek. Po splnění aktivity následovalo sdělení odpovědí a tajenky.

Taktéž u této aktivity si myslím, že byla vhodně zvolena v té části, ve které byla. Ačkoliv měl každý pracovat individuálně, v průběhu aktivity probíhala spolupráce ve skupinkách, čemuž jsem se postupně snažila zabránit. Úkolem bylo, abych u každého prověřila jejich vnímání a pozornost. Tajenka se podařila vyplnit téměř každému. Jedinou překážkou snad bylo, že se ve skupinkách nacházeli i cizinci, kteří neuměli dokonale česky a psanému textu občas nerozuměli. V té chvíli žádali o pomoc s přeložením textu mě nebo své spolužáky.

Uznávám, že tajenka není zrovna originální typem aktivity, ale na zjištění, zda vnímají můj výklad, mi tajenka přišla jako vhodný způsob.

Poslední částí bylo meziválečné období, kdy sklářství upadlo do pozadí kvůli pozastavení skláren a dodávání sklářských surovin. Následně také díky postupnému

opouštění pohraničních oblastí, kde bylo skláren nejvíce. Po tomto období nastupuje pomalé vzpamatování se z tohoto úpadku a zcela jiný vývoj sklářství, kdy začala ateliérová tvorba. Sklo nabralo zcela jiný směr. Už nebylo vyráběno jen sklo užité, ale tvorba se zaměřovala na sklo jako na objekt, plastiku či umělecké dílo. S tímto vývojem se objevovalo velké množství sklářských výtvarníků, vesměs to byli jednotlivci či rovnou manželské páry. Hlavním vzdělávacím centrem pro tyto vznikající výtvarníky byla Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Mezi nejslavnější skláře současného sklářství patří například Stanislav Libenský, Jaroslava Brychtová, manželé Roubíčkovi, ale také Jaroslav Brychta, který proslul výrobou skleněných figurek (Klivar, 1999).

3. aktivita: „Návrh vitráže“

Studenti se opět rozdělili do skupinek podle toho, jak chtěli. Jejich úkolem bylo navrhnout vlastní vitráž. Na návrh bylo celkem 30 minut. Po splnění aktivity každá skupina prezentovala svůj návrh, včetně seznámení s materiály a s účelem využití vitráže.

U této poslední aktivity nebyl sebemenší problém. Každý se bez problémů zapojil a v některých případech vznikly velmi zdařilé návrhy se zajímavými nápady. Zde bylo snadno porovnatelné, kteří studenti jsou z uměleckých škol.

Pro příště bych zvolila i jiné techniky, například malbu barvami, koláže z různých materiálů apod.

Tvořivou část jsem chtěla v programu již od začátku, jelikož jsem toho názoru, že je to výborný způsob, jak účastník může ukázat své pocity z programu. Během tvorby účastníků byly viditelné rozdíly v zapojení se. Byly skupinky, které se do práce pustily s nadšením, a na druhou stranu byli účastníci, kteří se se skupinkou pouze tzv. „svezli“ a byli spíše rádci než tvůrci.

2.2 Vyhodnocení programu

2.2.1 Cíle a výstupy

Cílem každé práce je nějaké tvrzení, které skrývá určitá očekávání, či výsledky vzešlé z programu. Mým hlavním cílem je ukázat účastníkům, že muzeum pro ně může být i zábavné, že si pod tímto názvem nemusí představit pouze hodinu nudného výkladu. Studenti středních škol a gymnázií, pro které je program tvořen,

by si měli pomoci tohoto programu vytvořit ucelený přehled o secesním a současném skle. Další z mých cílů je viditelný výsledek, který ukazuje, že množství načerpaných vědomostí z interaktivní prohlídky je vyšší než množství vědomostí získaných z prohlídky komentované. A v poslední řadě je to také aktivní zapojení se všech účastníků do programu.

Sklo je vlastně surovinou, která je využívána již dlouhá staletí, a každý z nás se se sklem denně setkává. Účastníkům chci ukázat historii toho, kde se vzalo sklo optické, že jeho využití nemusí být jen na brýle, lupy apod. Dále chci poukázat, že sklo není pouhým výrobkem, ale také artefaktem, který má velmi dlouhou tradici a mělo by být oceňováno tak jako v dřívějších dobách.

2.2.2 Evaluační otázky a indikátory

Výstup č.	Očekávaný výstup	Indikátor	Metoda
1	Účastníci se aktivně zapojí do celého programu.	Alespoň 70% účastníků se aktivně zapojí do programu.	Pozorování
2	Účastníci považují program za zábavný.	Alespoň 60% účastníků bude považovat program za zábavný.	Post-test
3	Účastníci získají během programu nové informace.	Alespoň 60% účastníků získá během programu nové informace.	Post-test
4	Účastníci hodnotí práci lektora kladně.	Alespoň 70% účastníků bude práci lektora hodnotit kladně.	Post-test
5	Účastníci budou považovat muzeum za zábavné.	Po skončení programu bude alespoň 60% účastníků považovat muzeum	Post-test
6	Účastníci vyjmenují 3 typické znaky secesního skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky secesního skla.	Post-test
7	Účastníci vyjmenují 3 typické znaky současného skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky současného skla.	Post-test
8	Účastníci vyjmenují 3 významné sklářské osobnosti.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 významné sklářské osobnosti.	Post-test
9	Účastníci vyjmenují 3 techniky zušlechťování skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 techniky zušlechťování skla.	Post-test

Tabulka č. 1: Indikátory

2.2.3 Evaluační vzorek a jeho charakteristika

Programu se účastnilo celkem 51 studentů ze Střední školy uměleckoprůmyslové Turnov, Gymnázia Frýdlant a Sklářské školy Kamenický Šenov. Účastníci byli rozděleni do šesti skupin. Dívek bylo celkem 34 a chlapců celkem 17. Bohužel nebylo v mých možnostech skupiny rozdělit rovnoměrně, proto se interaktivní

prohlídky zúčastnilo 21 účastníků a komentované účastníků 30. Je tam menší rozdíl, což si myslím, že není tak markantní překážka.

Komentovanou i interaktivní prohlídku absolvovaly vždy 3 skupiny. Nutno podotknout, že u studentů šenovské sklářské školy byla značná jazyková bariéra, jelikož byl ve skupině větší podíl cizinců, kteří nerozuměli dokonale česky.

Dívky/chlapci	Počet	Průměrný věk
Ženy	34	17,4
Muži	17	17,1
Celkem	51	17,3

Tabulka č. 2: Evaluační vzorek

2.2.4 Evaluace programu

V této části práce budu vyhodnocovat celý program. Vyhodnocením dat zjistím, zda byly splněny cíle, které jsem si stanovila před vytvořením tohoto programu.

Evaluační plán

K vyhodnocení použiju kvantitativní i kvalitativní metodu. Kvalitativní metodou, tedy zúčastněným pozorováním, vyhodnotím V1. K vyhodnocení kvantitativní části mi poslouží dotazníky, které jsem vytvářela takovým způsobem, aby mi vyhodnotily zbylé výstupy 2 – 9. Pro vyhodnocování jsem vytvořila pouze post-testy a to z toho důvodu, že jsem vybírala převážně školy, které nejsou na toto téma zaměřené. Bylo tedy zřejmé, že informace před programem budou téměř nulové.

Vyhodnocení dat

Vzhledem k porovnávání dvou druhů prohlídek, komentované a interaktivní, jsem zvolila vyhodnocení metodou Mann-whitney testu, což je nepárový neparametrický test. Miroslav Chráska ve své knize tento test definuje jako „*velmi vydatný test, který lze použít v případech, kdy máme rozhodnout, zda dva výběry mohou pocházet ze stejného základního souboru, tj. zda mají stejné rozdělení četností*“ (Chráska, 2007, s. 92). Pomocí tohoto testu vyhodnocuji dva

druhy dat, ze kterých vzejde hodnota statistické významnosti **P**, která musí být menší než **0,05**. V případě, že tomu tak nebude, výsledek je pro nás statisticky nevýznamný. Vyhodnocená data mám znázorněná v jednotlivých tabulkách, které jsou chronologicky řazeny dle výstupů, které jsem si stanovila.

Tvrzení	Vůbec ne (%)	Spíše ne (%)	Ne (%)	Spíše ano (%)	Určitě ano (%)	Indikátor úspěchu (%)
Program byl zábavný	3,3	10	3,3	70,1	13,3	70
V programu se objevila řada nových věcí	0	10	0	23,3	66,7	60
Lektorka mluvila srozumitelně	0	0	0	36,7	63,3	70
Po tomto programu považuji muzeum za zábavné	0	13,3	20	56,7	10	60

Tabulka č. 3: Výsledky komentované prohlídky

V tabulce č. 3 máme možnost vidět výsledky komentované prohlídky, týkající se prvních 4 výstupů. Výsledné procentuální hodnoty poukazují na to, že v tomto případě byl splněn pouze jeden výstup ze čtyř.

Tvrzení	Vůbec ne (%)	Spíše ne (%)	Ne (%)	Spíše ano (%)	Určitě ano (%)	Indikátor úspěchu (%)
Program byl zábavný	0	14,3	4,8	57,1	23,8	70
V programu se objevila řada nových věcí	0	0	0	28,6	71,4	60
Lektorka mluvila srozumitelně	0	4,8	0	28,5	66,7	70
Po tomto programu považuji muzeum za zábavné	0	23,8	19	42,9	14,3	60

Tabulka č. 4: Výsledky interaktivní prohlídky

Výsledky interaktivní prohlídky v tabulce č. 4 poukazují na úspěšnost také pouze u jednoho výstupu. V případě obou předešlých tabulek je potřeba po přemýšlet o faktorech, které výsledky ovlivnily a popřípadě navrhnout změny.

Průměrné bodové zisky							
	Počet respondentů	Průměrný věk	SD	Znaky secesního skla 0-3			
				Průměr	SD	Z	P
Komentovaná prohlídka	30	16,6	2,12	2,77	0,43	0,73	0,23
Interaktivní prohlídka	21	17,8	1,82	2,57	0,68		

Tabulka č. 5: Porovnání výsledků - znaky secesního skla

Hodnoty zaznamenané v tabulce č. 5 vyšly z nepárového neparametrického testu. Výsledky poukazují na to, že v případě otázky, týkající se současného skla, nebyl efekt interaktivní prohlídky vyšší než efekt komentované prohlídky.

Průměrné bodové zisky							
	Počet respondentů	Průměrný věk	SD	Znaky současného skla 0-3			
				Průměr	SD	Z	P
Komentovaná prohlídka	30	16,6	2,12	2,3	0,95	1,22	0,11
Interaktivní prohlídka	21	17,8	1,82	2,05	0,08		

Tabulka č. 6: Porovnání výsledků - znaky současného skla

Stejně tak, jako u předešlé tabulky, i v tomto případě vyšla hodnota statisticky bezvýznamná, což znamená, že opět nebyl efekt interaktivní prohlídky vyšší, než u té komentované.

Průměrné bodové zisky							
	Počet respondentů	Průměrný věk	SD	Sklářské osobnosti 0-3			
				Průměr	SD	Z	P
Komentovaná prohlídka	30	16,6	2,12	2,97	0,49	1,84	0,03
Interaktivní prohlídka	21	17,8	1,82	2,57	0,6		

Tabulka č. 7: Porovnání výsledků – sklářské osobnosti

Pouze výsledky v tabulce č. 7, které se týkají sklářských osobností, vyšly statisticky významné. Což znamená, že efekt jedné prohlídky byl vyšší než u té druhé, v tomto případě neočekávaně u prohlídky komentované.

Průměrné bodové zisky							
	Počet respondentů	Průměrný věk	SD	Techniky zušlechťování skla 0-3			
				Průměr	SD	Z	P
Komentovaná prohlídka	30	16,6	2,12	2,67	0,84	-0,11	0,46
Interaktivní prohlídka	21	17,8	1,82	2,76	0,54		

Tabulka č. 8: Porovnání výsledků – techniky zušlechťování skla

Tabulka č. 8, týkající se sklářských technik, opět poukazuje na statisticky bezvýznamné hodnoty, což znamená stejný výsledek, stejně jako u dvou předchozích případů, efekt mezi dvěma prohlídkami není rozdílný.

Interaktivní prohlídka	Počet respondentů	Průměrný věk	SD	0 bodů %	1 bod %	2 body %	3 body %	Indikátor úspěchu %
Znaky secesního skla	21	16,8	1,82	0	9,5	23,8	66,7	60
Znaky současného skla				0	28,6	38,1	33,3	60
Sklářské osobnosti				0	4,8	33,3	61,9	60
Techniky zušlechťování skla				0	4,8	14,3	81,0	60

Tabulka č. 9: Vyhodnocení výsledků

Poslední výsledná tabulka č. 9 znázorňuje opět procentuální hodnoty, ale nyní u druhé poloviny výstupů. Zde je viditelné, že tři výstupy ze čtyř byly splněny.

2.2.5 Výsledky programu

Tato část mé práce poslouží k prezentaci výsledků, které porovnáám se stanovenými indikátory a následně vyhodnotím, zda jsem je splnila či ne.

Výstup V1 – Účastníci se aktivně zapojí do celého programu.

Indikátorem u tohoto výstupu bylo, že se do programu zapojí všichni účastníci. Z mého pozorování mohu usoudit, že účast byla téměř 100% u obou druhů prohlídek, jak u komentované tak u interaktivní. U interaktivní prohlídky to mohu doložit ukázkou vypracovaných listů, viz příloha.

Indikátor zde byl stanoven na 70%, z čehož vyplývá, že V1 byl splněn.

Výstup V2 – Účastníci považují program za zábavný.

V další otázce jsem se účastníků dotazovala, zda považují program za zábavný. Účastníci zde program hodnotili na škále, která obsahovala 5 druhů odpovědí (nejhorší byla „určitě ne“ a nejlepší „určitě ano“). Z tabulky č. 3 a č. 4 vyplývá, že účastníci volili na hodnotící škále odpověď spíše ano, kdežto mým cílem byla odpověď určitě ano, což odpovědělo v případě komentované prohlídky pouhých 13,3% a u interaktivní prohlídky 23,8% účastníků.

Očekávala jsem, že výsledky interaktivní prohlídky budou úspěšnější, ale v tomto případě je výsledek opačný. Indikátorem bylo, že alespoň 60 % účastníků bude považovat program za zábavný. V2 nebyl tedy splněn.

Výstup V3 – Účastníci během programu získají nové informace.

Program byl zaměřen spíše pro účastníky, kteří o skle téměř nic nevěděli, proto jsem do dotazníku zahrнула i otázku, zda získali během programu nové informace. Opět zde mohli zvolit jednu odpověď z 5 možností, jak již bylo zmíněno výše. Tabulka č. 3 a č. 4 nám ukazuje, že 66,7% a 71,4% účastníků získalo během programu nové informace.

U tohoto výstupu jsem si stanovila indikátor znějící „Alespoň 60% účastníků získá během programu nové informace“, což znamená, že V3 byl splněn.

Výstup V4 – Účastníci hodnotí lektora kladně.

Poslední otázkou bylo, zda lektorka mluvila srozumitelně. Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda účastníci hodnotí můj lektorský výkon kladně. V tomto případě odpovědělo 63,3% a 66,7% určitě ano.

Výsledek není úplně špatný, přesto indikátor, který zněl, že alespoň 70% účastníků bude hodnotit lektora kladně, splněn nebyl.

Výstup V5 – Účastníci budou považovat muzeum za zábavné.

Další otázkou jsem zjišťovala, zda je pro účastníky muzeum zábavné. Opět mohli hodnotit jednou z možností v rozmezí od „určitě ne“ do „určitě ano“. Indikátorem bylo, že alespoň 60% bude považovat muzeum za zábavné. Podle tabulky č. 3 a č. 4, kde uvádím výsledek 10% a 14,3 %, V5 nebyl splněn. Nejčastější odpovědí bylo opět „spíše ano“.

Výstup V6 – Účastníci vyjmenují 3 typické znaky secesního skla.

Tato otázka byla jiná než ty předešlé, jelikož zde měli účastníci doplnit tři znaky secesního skla. Vyplněné odpovědi byly správné a nejčastěji se vyskytovala odpověď: rostlinné motivy, vrstvené sklo, kontrastní barvy, zvířecí motivy atd. V některých případech účastníci vyplnili dokonce i více než tři možnosti. Všechny 3 znaky dokázalo vyplnit celkem 66,7% účastníků, což můžeme vidět v tabulce č. 9.

Podle indikátor, ve kterém jsem si stanovila, že více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky secesního skla, byl V6 splněn

Výstup V7 – Účastníci vyjmenují 3 typické znaky současného skla.

Tři typické znaky současného skla vyplnilo celkem 33,3% účastníků. Nejčastější odpovědí bylo: čisté sklo, funkčnost, křišťálové a optické sklo, kombinace

materiálů atd. Stejně jako u předešlého výstupu bylo indikátorem, že více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky současného skla.

Výsledek nám ukazuje, že v tomto případě nebyl V7 splněn.

Výstup V8 – Účastníci vyjmenují 3 významné sklářské osobnosti.

Dalším zkoumaným bodem byla znalost sklářských osobností, na které byla zaměřena hlavně druhá část prohlídky týkající se současného skla, u kterého je hlavním znakem autorské sklo. Mým cílem bylo, aby účastníkům v hlavě utkvěla hlavně jména těch nejznámějších sklářů, jelikož s jejich díly se můžeme setkat i na místech, na kterých bychom to nečekali, např. Roj meteorů, od Stanislava Libenského, který můžeme vidět na vysílači Ještěd. U této otázky vyplnilo všechna tři jména celkem 61,9% účastníků.

Ačkoliv byla vyřčena i spousta sklářských výtvarníků z období secese, vesměs účastníci vyplňovali skláře spojené se současným sklem. Indikátor u tohoto výstupu zní „více než 60% účastníků vyjmenuje tři významné sklářské osobnosti“.

V tomto případě byl V8 splněn.

Výstup V9 – Účastníci vyjmenují 3 techniky zušlechťování skla.

Poslední výstup zjišťuje, zda účastníkům utkvěly v hlavě nějaké techniky zušlechťování skla. U této otázky dokázalo vyplnit všechny tři odpovědi celkem 81 % účastníků. Nejčastější odpovědi bylo: rytí, malování, broušení, irisování, foukané sklo atd. Výsledek je celkem vysoký, což přisuzuji tomu, že účastníci měli možnost vidět velké množství technik na vlastní oči.

V9 byl tímto splněn.

Souhrn výsledků

Výstup č.	Očekávaný výstup	Indikátor	Metoda
1	Účastníci se aktivně zapojí do celého programu.	Alespoň 70% účastníků se aktivně zapojí do programu.	ANO
2	Účastníci považují program za zábavný.	Alespoň 60% účastníků bude považovat program za zábavný.	NE
3	Účastníci získají během programu nové informace.	Alespoň 60% účastníků získá během programu nové informace.	ANO
4	Účastníci hodnotí práci lektora kladně.	Alespoň 70% účastníků bude práci lektora hodnotit kladně.	NE
5	Účastníci budou považovat muzeum za zábavné.	Po skončení programu bude alespoň 60% účastníků považovat muzeum za	NE
6	Účastníci vyjmenují 3 typické znaky secesního skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky secesního skla.	ANO
7	Účastníci vyjmenují 3 typické znaky současného skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 typické znaky současného skla.	NE
8	Účastníci vyjmenují 3 významné sklářské osobnosti.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 významné sklářské osobnosti.	ANO
9	Účastníci vyjmenují 3 techniky zušlechťování skla.	Více než 60% účastníků vyjmenuje 3 techniky zušlechťování skla.	ANO

Tabulka č. 10: Souhrn výsledků

2.2.6 Porovnání prohlídek

Úkolem mé bakalářské práce nebylo pouze vyhodnocení programu jako takového. Jelikož jsem pro program vytvořila dva druhy prohlídek, dalším úkolem je porovnání výsledků. Porovnání toho, jaká z prohlídek byla pro účastníky efektivnější, více zábavná a hlavně přínosná, co se týče nových informací.

Tyto výsledky můžeme vidět v tabulkách č. 5 – 8. Zde jsem vyhodnocovala data již výše zmíněným Mann-whitney testem. Očekávala jsem, že interaktivní prohlídka bude mít větší úspěch a to díky aktivitám, do kterých se účastníci během prohlídky aktivně zapojovali.

Tabulky však ukazují, že efekt interaktivní prohlídky nebyl vyšší než efekt prohlídky komentované. Výjimkou je otázka týkající se sklářských osobností, kdy vyšel výsledek kladně ve prospěch komentované prohlídky.

Mé skryté očekávání bylo takové, že interaktivní prohlídka bude mít ve všech ohledech větší úspěch, ale nebylo tomu tak. Je tedy dobré popřemýšlet nad hlavní chybou, která zapříčinila zcela jiný výsledek. Zpětně si uvědomuji jednu z hlavních chyb a to tu, že jsem nepřikládala příliš velký důraz na reflexe po každé

aktivitě. Měla jsem se více zaměřit na výsledné pocity a reflexe od účastníků, třeba písemnou formou nebo znázorněním pomocí nějakého gesta. Například, z písemných reflexí, bych tak lépe vyhodnotit chyby, které v průběhu celého programu proběhly.

Nyní je vhodné zamyslet se nad tím, jaké chyby se v programu objevily, co se dalo udělat jinak. Také se zamyslím nad tím, jak docílit, aby interaktivní prohlídka byla efektivnější a zároveň zábavnější než komentovaná. Na druhou stranu můžu za výsledek mé práce považovat také to, že pro některé účastníky je čistě teoretická komentovaná prohlídka zábavnější a přínosnější než ta interaktivní. Návrhům na změny a zamyšlením se nad chybami, které jsem vypožorovala v průběhu programu, se bude věnovat další, a vlastně poslední část mé práce.

2.2.7 Návrh na zlepšení a celkové shrnutí programu

V předešlé části mé bakalářské práce jsem vyhodnotila výsledky, které vzešly z dotazníků vyplněných účastníky obou prohlídek. Myslím si, že indikátory přesně odpovídaly stanoveným cílům. Pokud se podíváme na výsledky jako na celek, tak určitě nemohu říci, že program dopadl podle mého očekávání. Úspěšnost celého programu bych umístila přibližně na 60%. Z evaluační části a z tabulek je na pohled znatelné, že celkem čtyři výstupy nebyly splněny. Byly to výstupy týkající se jak pocitů z průběhu programu, tak vědomostí. Je proto vhodné se zamyslet, co mohlo být důvodem, že program nebyl úspěšnější.

Prvním neúspěšným výstupem byl V1, který se týkal zábavnosti celého programu. Již po příchodu studentů bylo z velké části trochu cítit, že jdou do muzea z povinnosti. V té chvíli jsem mohla začátek prohlídky odstartovat například nějakou aktivitou, která by účastníky vtáhla více do tématu, případně uvítání ztvárnit menší dramatickou scénkou v kostýmu. U dvou skupin tento neúspěch přisuzuji také tomu, že jejich příjezd byl trochu později, než měl být, takže jsem se snažila nahnat čas, který jsem měla pro danou prohlídku stanovený. Další chybou je velké množství informací, které jsem během výkladu účastníkům předala. Což vyplynulo i z dotazníků, ve kterých jsem se dotazovala doplňující otázkou: „Doporučil/-a bych v programu změnit“. Zde se vyskytovaly odpovědi typu: „Udělal bych video prezentaci. Mluvit

méně, ukazovat více. Více stručnosti. Navázat větší komunikaci se skupinou atd.“ Z čehož vyplývá, že příště by měly být informace stručnější. Další možností, jak udělat prohlídku zábavnější, je zahrnout do ní krátkou besedu, například s některým z pracovníků muzea, např. panem Palatou, který je v muzeu na sklo asi nejvíce specializován. Tyto nápady mohou být dalším způsobem jak udělat komentovanou či interaktivní prohlídku pro příště zábavnější.

Dalším neúspěšným výstupem byl V4 týkající se kladného hodnocení lektora, v tomto případě tedy mě. Uvědomuji si plno chyb, které byly zapříčiněny mou nervozitou a občasným zmatáním se do výkladu. Pro příště bych sama sobě doporučila pracovat více na slovním projevu a na intonaci hlasu. Mou chybou bylo také to, že jsem účastníky málo zapojovala, konkrétně u komentované prohlídky. V dotaznících se občas objevila námitka, že by měl lektor více zapojit skupinu. Z čehož plyne, že bych si příště měla připravit otázky směřované na účastníky programu a rozvinout tím směrem i nějakou diskuzi.

Účastníci také nepovažují muzeum za zábavné ani po programu, což byl V5, který taktéž nebyl splněn. V první řadě jsem si měla na interaktivní prohlídku vymezit více času, ne pouhých 90 minut. Vzhledem k mému obsáhlému výkladu nebylo na aktivity mnoho času. Časovou dotaci bych zvýšila na 120 minut a přidala o jednu aktivitu více. V mém případě byly aktivity pouze tři. Minimálně na závěrečný návrh vitráže zbývalo času opravdu málo, proto jsou návrhy vesměs celkem strohé. Možná jsem měla interaktivní prohlídku uchopit zcela jinak. Možná by bylo lepší vytvořit takové aktivity, při kterých se účastníci ponoří do děje, a tím získají mnohem hlubší zážitky. Mohla jsem zvolit formu, ve které budou účastníci „nuceni“ získávat informace vlastními silami, např. formou rozhovorů, či hledáním v literárních pramenech apod. Na druhou stranu se přiznám, že jsem měla trochu strach podnikat v expozici více akční aktivity, jelikož vystavené exponáty jsou v řádu několika desítek tisíc a bála jsem se rizika nějaké nehody.

Posledním výstupem, který nebyl splněn, je V7, kdy měli účastníci vyjmenovat 3 typické znaky současného skla. V části, kde bylo současné sklo, jsem byla značně stručnější, než v té, která se týkala skla secesního. K současnému sklu jsem našla méně literatury a tuto část jsem zaměřila spíše na známé sklářské osobnosti jako takové, poté v menší části na techniky a způsoby výroby, které jsou pro současné sklo typické. Zde by byla určitě vhodná menší změna, kde bych se měla zaměřit více

na teorii než na jména sklářů. Jako zpestření programu se zde nabízí možnost udělat na závěr například menší dílnu, kde by si mohli účastníci vyrobit vinuté perle nad kahanem či něco podobného (tato technika byla během prohlídky taktéž zmiňována).

Další výstupy splněny byly, což beru jako úspěch. Jako úspěch beru i ty nesplněné. Celou zkušenost s tvorbou a lektorováním tohoto programu beru jako velkou zkušenost do budoucna, jelikož jak zní mé oblíbené rčení: „Chybami se člověk učí“.

Pokud porovnáám všech šest skupin, tak nejlépe se mi pracovalo se sklářskou školou z Kamenického Šenova, kdy účastníci měli přehled alespoň o předešlých sklářských obdobích. V době, kdy byli na mém programu, probírali v dějinách umění právě secesi. Jejich vyučující, která s nimi byla jako doprovod, tedy doplňovala podle ní potřebné informace, které jsem během prohlídky neřekla. V tomto případě mi tyto doplňující informace nevadili, jelikož to bylo po mém svolení a já sama to brala jako obohacení o informace, které jsem sama nevěděla. U této skupiny jsem uvítala i jejich zapojování se do prohlídky formou otázek, což se u ostatních skupin nestalo.

Po praktické stránce bych změnila pár věcí. Místnost, kde se expozice nacházela, bohužel neposkytovala místa k sezení, což znamená, že účastníci při psaní museli stát a při tvorbě návrhů vitráží seděli na zemi, což mohlo být dalším faktorem, který ovlivnil dojem z celého programu. Příště bych například zařídila místo k sezení nebo nějakou jinou možnost, aby se účastníci cítili pohodlněji. Všechny skupiny absolvovali program v dopoledních hodinách, což byl ideální čas, dle mého názoru.

Ve všech šesti případech byla dodržena časová dotace, což považuji za další klad programu. Na následném vyplnění dotazníků měl taktéž každý dostatečné množství času. Menším problémem byla občasná spolupráce při vyplňování odpovědí, čemuž jsem se snažila zabránit.

Dalším prvkem, nad kterým jsem mohla v rámci vyhodnocení zauvažovat, je rozhovor s některým z pracovníků muzea. Konkrétně jsem zanedbala možnost pohovořit s Mgr. Alenou Černou o její působnosti v muzeu a o tom, jak postupuje vývoj doprovodných programů v muzeu.

Možnost jak vylepšit program je například i využití dramaturgie, jejíž definici cituje ve své knize Jiří Kirchner takto: *„je naplánovanou cestou dlážděnou konkrétními programy a hrami, skrze které kráčíme k cíli projektu. Zhmotňujeme ideály, myšlenky, přání a potřeby organizátorů projektů. Vyhází z výchovných cílů, časoprostorového určení, prostředí, finančních možností, kvality organizátorů a věkových zvláštností“* (Kirchner, 2010, s. 112).

Celá příprava a realizace programu pro mě byla velkou výzvou a ještě větší zkušeností.

3 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo navrhnout a zrealizovat komentovanou prohlídku a edukační program, jakožto interaktivní prohlídku a následně provést vyhodnocení a porovnání efektivity. Dále jsem se zabývala analýzou potřebné literatury k tématu a vytvořením pracovních listů. Tyto úkoly byly v práci splněny.

Již počáteční komplikace s hledáním zájemců mě neodradila a celá realizace programu pro mě byla neuvěřitelnou výzvou a ohromnou zkušeností, která je pro mou praxi velkým přínosem. Vlastními chybami jsem získala nové poznatky, které mohu zpracovat pro další využití. Dále jsem ráda, že jsem si zkusila vytvořit tento druh programu. Usvědčila jsem se v tom, že za přípravou takovýchto programů je mnoho práce, která přinese své výsledky. Už od počátku jsem věděla, že je to jedna z profesí, která by mě jednou v životě bavila, a proto doufám, že někdy budu mít ještě možnost realizovat podobný úkol.

I přes menší neúspěchy v programu ho hodnotím velmi kladně. Práci hodnotím jako přínosnou také proto, že bude předána Severočeskému muzeu a snad využívána pro další účely, jelikož tento mnou vytvořený program by měl být snad součástí celkového doprovodného programu vytvořeného k uměleckohistorické sbírce Severočeského muzea.

Přínosem pro mě samotnou bylo také to, že jsem se opět po dlouhé době mohla věnovat oboru, který jsem vystudovala na střední škole, a tím si osvěžit již mírně zapomenuté informace, a hlavně se setkat i se známými lidmi, ke kterým se vztahuje mnoho mých vzpomínek na předešlé studium. Během realizace jsem si uvědomila spoustu chyb, které беру jako velmi cennou zkušenost.

Plně doufám, že nejen interaktivní prohlídkou jsem účastníkům alespoň částečně předvedla, že muzeum může mít i zábavný charakter.

4 LITERATURA A POUŽITÉ ZDROJE

1. AHMAD, S., 2011. Definition and Concept of Co-Curricular Activities. In: *School Organization and Management* [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://edchat.blogspot.cz/2011/01/definition-and-concept-of-co-curricular.html>
2. ANON. Kurikulum. In: *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 11. 4. 2001 [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikulum.
3. BRÜNINGHAUS-JNUBEL, C., 1999. Zprostředkování výtvarného umění na výstavě a dialog uměleckého díla s veřejností. In: *Umění v dialogu s veřejností/Art in Public Dialogue, Brno 7. – 9. 10. 1999 – sborník z mezinárodního symposia o zprostředkování současného umění*. Brno: Dům umění města Brna. ISBN 80-7009-119-3.
4. DRAHOTOVÁ, O., 1985. *Evropské sklo*. Praha: Adria. ISBN 37-005-8509/17.
5. DYTRTOVÁ, K., 2002. *Interpretace umění ve výtvarné výchově*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 80-7044-424-X.
6. Extracurricular activity. In: *The free dictionary* [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.thefreedictionary.com/Extracurriculum>.
7. FASSATI, T., ed., 1998. *MUZEJNÍ OBZORY 4-5/1998. Skupinové a individuální aktivity učí návštěvníka muzea interpretaci umění*. Praha: Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií.
8. FULKOVÁ, M. Galerijní a muzejní edukace. In: *Vzdělávání v oblasti kulturní identity národa se zaměřením na muzea, galerie a školy* [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://gamuedu.cz/galerijni-a-muzejni-edukace.html>.
9. Grimmich, Š., Zážitková pedagogika jako umění. In: *Gymnasion: portál pro zážitkovou pedagogiku*. [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.gymnasion.org/archive/article/zazitkova-pedagogika-jako-umeni>.
10. HERBERT, R., 1967. *Výchova uměním*. 1. vyd. Praha: Odeon. ISBN 01-521-67.
11. HORÁČEK, R., 1998. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno: CERM. ISBN 80-7204-084-7.
12. CHRÁSKA, M., 2007. *METODY PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU, Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
13. ICOM: mezinárodní rada muzeí Česká republika [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://network.icom.museum/icom-czech/>.
14. JAGOŠOVÁ, L., aj., 2010. *Muzejní pedagogika*. 1. vyd. Praha: Paido. ISBN 978-80-7315-207-9.
15. JIRÁSEK, I., 2004. Vymezení pojmu zážitková pedagogika. In: *Gymnasion 2004*. PŠL.

16. JŮVA, V., 1994. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-901737-2-1.
17. KIRCHNER, J., 2009. *Psychologie prožitku a dobrodružství*. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2562-5.
18. KLIVAR, M., 1999. *Česká skleněná plastika*. Břeclav: Moraviapress. ISBN 80-86181-23-5.
19. KULKA, J., 2008. *Psychologie umění*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2329-7.
20. LANGHAMER, A., 1999. *Legenda o českém skle*. Zlín: Tigris. ISBN 80-86062-02-3.
21. MARTINEC, T., 2007. Prožitek flow, výtvarná tvorba a vnímání uměleckých děl. HORÁČEK, R., aj. In: *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4371-8.
22. MILLEROVÁ, J., 2005. *Sklo 20. století*. 1. vyd. Bratislava: Noxi. ISBN 80-89179-21-5.
23. MRÁZOVÁ, L., Muzejní Sbírky a muzejní prostředí jako prostředek vzdělávání a výchovy – základní východiska muzejní didaktiky. In: *Základy muzejní pedagogiky* [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://mcmp.cz/cz/cz-projekty/metodicke-texty-a-doporuceni/zaklady-muzejni-pedagogiky-texty/>.
24. Nejen o historii Severočeského muzea. In: *Severočeské muzeum v Liberci* [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.muzeumlb.cz/?page=muzeu>.
25. NĚMEC, J., 2009. Edutainment – fenomén mimoškolní edukace. In: PRŮCHA, Jan, *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.
26. PÁVKOVÁ, J., aj., 2002. *Pedagogika volného času*. 3. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.
27. PETROVÁ, S., 2001. *České sklo*. Praha: Gallery. ISBN 80-86010-44-9. ČINČERA, J., 2007. *Práce s hrou pro profesionály*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1974-0.
28. PETROVÁ, S., 2007. *České a slovenské sklo v exilu*. Brno: Kant. ISBN 978-80-86970-49-3 (Kant).
29. PRŮCHA, J., aj. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2.
30. SIOSTRZONEK, J., 2009. Poznámky k „animaci kultury“. In: *AUTOR MOTOR ANIMATOR diskuse – úvahy – rozhovory – impulsy, příspěvek k diskuzi o animaci kultury / managementu kultury / pagamentu umění v českém i evropském kontextu*. Spolek Richelieu. ISBN: 978-80-254-3714-8.
31. SLAVÍK, J., aj., 2001. *Umění zážitku, zážitek umění [teorie a praxe artefietiky 1. díl]*. Praha: univerzita Karlova. ISBN 80-7290-066-8.

32. SLAVÍK, J., aj., 2004. *Umění zážitku, zážitek umění [teorie a praxe artefietiky 2. díl]*. Praha: univerzita Karlova. ISBN 80-7290-130-3.
33. ŠOBÁŇOVÁ, P., 2012. *Edukační potenciál muzea*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3034-8-
34. ŠOBÁŇOVÁ, P., 2012. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80- 244-3130-7.
35. TRČKOVÁ, J. K., 2010. Muzea a školy. In: *Muzeum a vzdělávací systém v České republice – sborník příspěvků, Brno, 11. – 12. listopadu 2008*. 1. vyd. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, s. 106-107. ISBN 978-80-86611-39-6.
36. UŽDIL, J., 1988. *Mezi uměním a výchovou*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-692-88.
37. UŽDIL, J., aj., 1964. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-876-66.
38. VORŠILKOVÁ, Z., 2007. In: HORÁČEK, R., aj. *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4371-8.
39. ZHOŘ, I., aj., 1991. *Akční tvorba*. 1. vydání. Olomouc: rektorát Univerzity Palackého.

Obrázky:

1. Minimal exposition [online]. [vid. 18. 11. 2013]. Dostupné z: <http://minimalexposition.blogspot.cz/2009/09/meditation-libensky-brychtova.html>
2. ŠOBÁŇOVÁ, P., 2012. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 47. ISBN 978-80- 244-3130-7.
3. ŠOBÁŇOVÁ, P., ed., 2007. Poznámky k partnerství výtvarné a muzejní pedagogiky. In: *Škola muzejní pedagogiky* 1. Olomouc: Palackého univerzita, s. 46. ISBN 978-80-244-1866-7.

5 SEZNAM PŘÍLOH

1. Metodický list
2. Texty k prohlídce
3. Detaily exponátů
4. Křížovka
5. Přiřazování (fotografie+názvy)
6. Tabulka ANOxNE
7. Pozvánka na program
8. Fotodokumentace programu

Příloha č. 1

Putování za sklem

Anotace:

Účastníci absolvují komentovanou prohlídku interaktivní formou, která bude doprovázena doprovodným aktivitami. Během programu si utvoří základní přehled o secesním a současném skle. Na závěr prohlídky navrhnu svou vlastní vitráž.

Čas:

90 minut

Věk:

Střední školy a gymnázia

Počet účastníků:

max. 20

Pomůcky:

Pastelky, fixy, nůžky, lepidlo, psací potřeby, barevný pauzovací papír ,čtvrtky A3,materiály k aktivitám (viz. přílohy 1, 2, 3, 4)

Cíle:

Účastníci

- aktivně se zapojí do celého programu.
- budou považovat muzeum za zábavné.
- získají během programu nové informace.
- vyjmenují typické znaky secesního a současného skla.
- vyjmenují významné sklářské osobnosti.
- vyjmenují techniky zušlechťování skla.
- navrhnu svou vlastní vitráž a obhájí její využití.

Klíčové kompetence:

Vzdělávací oblast: umění a kultura

Cílové zaměření dle RVP:

- poznávání a porozumění umění prostřednictvím soustředěné a vědomé reflexe a vlastní tvorby, sledování a hodnocení umění na pozadí historických, společenských a technologických změn;
- chápání umění jako specifického a nezastupitelného způsobu komunikace probíhající mezi všemi účastníky uměleckého procesu, k schopnosti odlišovat podstatné znaky jednotlivých druhů umění na základě porovnávání a uvědomování si jejich shodností a odlišností;
- užívání jazyka umění jako prostředku k vyjádření nejrozličnějších jevů, vztahů, prožitků, emocí a představ a k schopnosti svůj způsob vyjádření hodnotit, porovnávat a nabízet ostatním členům society;
- aktivnímu podílení se na vytváření vstřícné a podnětné atmosféry (na základě porozumění, tolerance, ale i kritičnosti) pro poznávání a porozumění kulturním hodnotám, projevům a potřebám různorodých sociálních skupin, etnik a národů a na vytváření pozitivního vztahu ke kulturnímu bohatství současnosti i minulosti;
- uvědomování si vlivu výchovy a vzdělání na rozvoj tvořivé osobnosti v roli tvůrce, interpreta a recipienta a na kvalitu její účasti v uměleckém procesu (RVP, 2013).

Postup:

20 minut

- V první řadě seznámte účastníky prohlídky s prostředím, ve kterém se nachází. Následovně začněte výklad (viz příloha č. 1 - část 1.). Po dokončení výkladu následuje první aktivita. Účastníkům dejte pokyn na rozdělení do dvojic, buď náhodně či řízeně. Poté rozdejte do každé dvojice fotografii s detailem exponátu nacházejícího se v expozici (viz příloha č. 2). V tuto chvíli následuje cca 10 minut, během kterých studenti hledají detail exponátu, který dostali.
- Po uběhnutí této doby požádejte účastníky o shromáždění zpět k Vám. Vyžvete dvojice účastníků, aby Vám postupně ukázali to, co objevili a můžete

s nimi podiskutovat o možném způsobu výroby a také technice, kterou byl exponát vyroben.

30 minut

- Začněte s další částí výkladu (viz příloha č. 1 – část 2.). Následovně každému z účastníků rozdáte pracovní list s křížovkou (viz příloha č. 3) a psací potřeby s podložkami. Nechte účastníkům cca 15 minut na vyplnění tajenky.
- Poté s nimi v celé skupině následovně proberte znění tajenky a odpovědi. Můžete rozvést do menší diskuze, kde zjistíte, co všechno si pamatují z předešlého výkladu.

40 minut

- Po předešlé aktivitě navážete volně na poslední část výkladu (viz příloha č. 1 – část 3.). Rozdělte účastníky do skupin, náhodně či řízeně. Každé skupině rozdejte pomůcky (čtvrtka A3, pastelky, nůžky, pauzovací papíry) a vyzvěte je k tomu, aby nyní navrhli svou vlastní vitráž. Inspiraci mohou hledat buď přímo v expozici.
- Po dokončení každá skupina ostatním prezentuje způsob výroby a také využití vitráže.

Poznámky:

Pokud nepůjde program dle plánu a uznáte, že je potřeba obměna, můžete zredukovat množství informací ve výkladu a vložit aktivitu navíc (viz přílohy č. 4, 5).

Použitá literatura:

- DRAHOTOVÁ, Olga. *Evropské sklo*. Praha: Adria, 1985. ISBN 37-005-8509/17.
- KLIVAR, Miroslav. *Česká skleněná plastika*. Břeclav: Moraviapress, 1999. ISBN 80-86181-23-5.
- LANGHAMER, Antonín. *Legenda o českém skle*. Zlín: Tigris, 1999. ISBN 80-86062-02-3.

- MILLEROVÁ, Judith. *Sklo 20. století*. 1. vyd. Bratislava: Noxi, 2005. ISBN 80-89179-21-5.
- PETROVÁ, Sylva. *České a slovenské sklo v exilu*. Brno: Kant, 2007. ISBN 978-80-86970-49-3 (Kant).
- PETROVÁ, Sylva. *České sklo*. Praha: Gallery, 2001. ISBN 80-86010-44-9.
- *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [vid. 5. 12. 2013]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://rvp.cz/>.

Příloha č. 2

(Část 1.)

Sklo patří k jednomu z nejstarších a nejvýznamnějších objevů lidstva. Je to jedna z prvních uměleckých hmot, které si člověk vytvořil. V **Mezopotámii** tvarovali ze skla malé nádoby, ale až teprve **Egyptané** se stali sklářskými mistry starověku. Jeho výroba byla známá jen v několika málo zemích, ke kterým patřily i Čechy, jelikož zde byly vždy dobré podmínky a dostatek potřebných surovin. Každé století přinášelo nové technické a umělecké technologie, které sklářský průmysl stále rozšiřovaly. **Sklo** je v **Čechách** trvale přítomné od **druhého tisíciletí** před Kristem, kdy sem v rámci výměnného obchodu přinesli první skleněné perličky obchodníci až z Blízkého východu. První sklárny vznikaly ve druhé polovině 13. a v první polovině 14. století v příhraničních pralesích Krušných, Lužických a Jizerských hor, Krkonoš, Šumavy i na Moravě.

Čeští skláři dosáhli prvních výsledků již v období vrcholného středověku za vlády Karla IV. Trvalo téměř sto let, než začali ovlivňovat zahraniční výrobu skla a po velké snaze si získali prvenství ve sklářské výrobě. Několikrát přispěli technologickými i uměleckými objevy k dalšímu rozkvětu sklářské výroby. Upřednostňovali hlavně ruční výrobu. Postupem času se naučili **mnoho technik** výroby sklářských výrobků, a to jak sklo **tvarovat, barvit, zušlechťovat různými technikami, např. broušením, rytím, malováním atd.** Jelikož měly velký zájem o předávání sklářské tradice, začali od začátku 19. Století budovat sklářské školství.

1. AKTIVITA – „DETAIL EXPONÁTU“

(Část 2.)

Ve druhé polovině 19. Století ovládla životní styl a umění **secese**. Umělecký směr, který se vyznačoval **ornamentálností, plošností, zálibou v neobyčejných barvách.** Secesi se využívá neobvyklých barevných kombinací a kontrastu mezi nimi. Ústředním znakem secese je **stylizace do ornamentů, lineárnost, plošnost.** Ve velké míře se v secesi používala technika vrstveného skla, které se následovně leptalo, odrývalo atd. (žardiniéry, vázy), dále malba.

Prvním secesním sklářem byl, **Emile Gallé**, rodák z francouzského města Nancy, kde vlastnil jeho otec sklárnu. Ačkoliv studoval botaniku a fascinoval ho svět hmyzu, tak si po návratu ze studií v Nancy založil vlastní ateliér a převzal vedení otcova

podniku. Gallého secesní tvorba se stala vzorem pro spoustu jeho následovníků. Ve své tvorbě rozvíjel **rostlinné motivy, zobrazoval ve velké míře hmyz** (vážky, motýli atd.), dále také **mušle, bohaté květiny**. Používal zajímavé tvary a kombinace pestrých barev, např. lampa ve tvaru houby atd. Jeho následovníky se stali, Auguste a **Antonin Daumovi**, kteří po smrti svého otce převzali sklárnu Daum Frères. Byli to nejúspěšnější následovníci Gallého. Antonin Daum pracoval ve sklárně jako výtvarník, který miloval **barevnost a inspiroval se přírodou**, stejně jako Gallé. Jeho dekory však byly více realistické a snažil se o to, aby působily tak, že **květiny vyrůstají skutečně ze země**. Bylo zde znát, že rád experimentoval, což je jeden z rozdílů mezi Gallém a Daumem.

V secesní architektuře (Obecní dům v Praze) se uplatnilo sklo v podobě vitráží, mozaiky na fasádách a v interiérech to byly neobvyklé lustry. Čeští skláři nebyli prvními používajícími ve tvorbě secesi, ale brzy se tomuto uměleckému směru přizpůsobili a dosáhli obdivuhodných výsledků.

Do 20. století skláři vyráběli kvalitně zpracované **duté sklo**, ale byli také úspěšní ve výrobě **svítidel, lisovaného a laboratorního skla**. Po Francii a USA se stali čeští skláři nejvýznamnějšími výrobci a tvůrci secesního skla. Další významnou osobností secese byl **Loetz**, kterému se připisuje sklárna nacházející se v Klášterském Mlýně na Šumavě, která proslula výrobou **irizovaného skla**. Autorem této techniky je Louis Comfort Tiffany. Je to technika dekorování skla, která mu dává barevně **pokovovaný vzhled**. Irizování se provádí ještě před chlazením skla. Výrobek se buď napařuje ve speciální irizovací peci, nebo se nastříká pistolí. Tato technika se používá i při výrobě šperků. Produkce sklárny Lotz měla vysokou kvalitu a její sortiment obsahoval neuvěřitelné tvary a kombinace barev. Co se týče motivů dekorů skla, byly většinou abstraktní a **kombinovaly sytě modrá, zelená a růžová skla**, která byla navrchu dekorována stříbrným a zlatým irisem. Velké množství dekorů si firma Loetz nechala patentovat a název se většinou odvíjel od abstraktní kompozice výrobku, např. Octopulusglas – chobotnicové sklo. Měli přesně dané technologické postupy a barvy ke každému výrobku. Výrobky firmy Loetz byly Evropě naprosto ojedinělé a tím pádem nezaměnitelné.

V 19. století se začalo sklářství rozdělovat do dvou větví. Vedle tradičního řemesla **se začal rozvíjet průmysl**, který usiloval o výrobu, pomocí strojů, velké množství sérií užitkového skla. Díky vzpouzení se českých sklářů mechanické výrobě se tím-

to způsobem vyrábí pouze několik typů výrobků a řemeslo si stále udržuje svůj význam.

Období mezi světovými válkami bylo celkově v užitém umění velmi plodné, obzvláště ve sklářství. Československé sklo se brzy uplatnilo v zahraničí a na světovém sklářském trhu bylo na druhém místě, hned za Německem. Objevovali se **nové technologie**, které ovlivňovaly výrobu **obalového, technického a plochého skla**. Postupně se uplatnily i v užitkovém skle. Stali jsme se také první zemí, která již od roku 1919 vyráběla tabulové sklo **Fourcaultovou technologií**, což je vertikální tažení nekonečného pásu skla. Tato technologie nahradila ruční foukání, které bylo do té doby při výrobě tabulového skla používáno.

Ve 20. století město Železný Brod projevilo zájem o založení sklářské školy, což se uskutečnilo roku 1920. Byla to již třetí sklářská škola u nás, předcházeli jí školy v Kamenickém Šenově a Novém Boru. Od začátku zde působil sochař Jaroslav Brychta, jeden z nejvýznamnějších sklářů. Železnobrodská škola obohatila sklářskou výrobu o nová odvětví, např. vinuté, foukané a později i hutně vyráběné **figurky**. Zakladatelem skleněných figurek je již zmiňovaný Jaroslav Brychta. Vycházel z tradice a zpočátku navazuje na tzv. „mačkání“, což je lisování skleněných kaménků u plynových hořáků a skleněných tyčinek nebo na „vikláře“, což je zase navíjení kuliček z tenkých skleněných tyčinek nad ohněm, které se po stažení z drátu navíjeli na nitě. Figurky se dělí na do několika skupin a to na **sešíváné figurky**, kdy se tekuté sklo navíjelo na drátek a z toho se sestavovaly různé postavičky. **Tažené figurky**, které jsou tažené z tyčinek skla. Dalším typem jsou drátkové **korálkové figurky**, kdy se na drát navinují malé články, jež se po stažení navlékají na postranní drátky a zároveň se doplňují korálky. Konec drátku se uzavře očkem a zformuje se to do požadovaného tvaru, např. do určitého pohybu atd. **Foukané figurky** se opět vyrábí ze skleněných tyčí vyfukováním do různých forem. Modelování figurek se provádělo pomocí pinzet a tvarovacího náčiní. Brychta tvořil figurky nejdříve z barevného skla, až později přešel k čirému.

Ve dvacátých a třicátých letech ovlivnil sklářskou výrobu **funkcionalismus** (většinou jednoduché tvary a účelná funkce výrobku) a **art deco** (univerzální dekorativní styl, který v sobě nese prvky kubismu, futurismu a secese). Funkcionalismus se uplatňoval především v architektuře, bytové kultuře a co se týče sklářství, vy-

značoval se hutně tvarovanými, lisovanými či broušenými tvary bez dekoru, provedenými z kvalitního čirého či kouřového skla.

2. AKTIVITA – „KŘÍŽOVKA“

(Část 3.)

Za zmínku stojí ještě jedna **sklárna**, s názvem **Moser**, která sídlí v Karlových Varech. Dnes je to jedna z nejvýznamnějších skláren ve světě. Založil jí **Ludwig Moser**. Její výrobní program vychází jak z vlastních výtvarných aktivit – mají své vlastní návrháře, čímž byl i Leo Moser, syn zakladatele této sklárny. Spolupracovali a stále spolupracují však i se zahraničními výtvarníky. Specializují se na dekorální a nápojové sklo, zdobené malbou, ve větší míře však brusem a rytinou. Stal se také oficiálním dodavatelem skla na císařský dvůr ve Vídni. Moser vytvořil decentní styl luxusního stolního skla dekorovaného broušenými a zlacenými plochami.

Používaly se mozaiky a vitraje k výzdobě některých reprezentativních budov, ale také světské a církevní architektury. Konkrétně to bylo v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě a v Památníku osvobození v Praze na Vítkově. Náměty byly dle návrhu známých výtvarníků Alfonse Muchy, Maxe Švabinského a dalších. Bylo to také období začátku výstav českého skla, což bylo pro všechny vítanou příležitostí k prezentaci českého skla jak doma, tak i v zahraničí. Zprvu to byly výstavy u nás v Čechách, poté i v zahraničí, konkrétně roku 1925, kdy vystavovatelé získali celkem 7 cen a byli pozváni do jiných Zemí (Kodaň, Brusel aj.)

Na podzim roku 1938 odstartovala jedna z nejsmutnějších kapitol českého sklářství. Po připojení pohraničních oblastí k Německu byl neřešitelný problém, jelikož Němci viděli v českých sklářích hrozbu. Nastolily se podmínky, podle kterých se skláři museli řídit, např. nesměly se na českém území zakládat další konkurenční podniky a pokud již existovaly, jejich činnost byla zastavena, také bylo požadováno pozastavení dodávek sklářských pánví, náradí, strojů, prostě věcí potřebných na výrobu skla. Situace se následovně zhoršila po zřízení Protektorátu a začátkem druhé světové války. Německo mělo velký zájem o bižuterii a užité sklo. Jednou sklárnou, která dostala od Německa privilegium, byla sklárna Moser.

Po skončení druhé světové války byly firmy, které měli nad 500 zaměstnanců, znárodněny a zbytek byl pod Národní správou. České i slovenské sklárny trpěly nedostatkem základních surovin, ale i nedostatkem zaměstnanců. Tyto problémy byly

nejvíce v pohraničních oblastech kvůli odsunu německého obyvatelstva. Velké množství sklářů se vrátilo zpět na místa, která museli nedobrovolně opustit.

Na základě tzv. prezidentských dekretů byl vyvlastněn německý majetek jako forma odškodnění za válkou způsobené škody, potom znárodněn těžký a strojírenský průmysl. Zestátněny byly také všechny sklárny a velké rafinerie skla.

Od 2. světové války vychovává sklářské odborníky Vysoká škola uměleckoprůmyslová a Vysoká škola chemicko-technologická v Praze a již výše zmiňované střední průmyslové školy sklářské v Kamenickém Šenově, Novém Boru a Železném Brodě a odborná učiliště. V Železném Brodě vznikly první tavené skleněné plastiky a v Novém Boru, další se sochami a obrazy srovnatelné skleněné objekty. Čeští sklářští výtvarníci byli úspěšní na světových výstavách v Bruselu, Montrealu, Osace i jinde. Dnes jsou již svými pracemi zastoupeni v nejvýznamnějších veřejných a soukromých sbírkách skla po celém světě. Čeští sklářští výtvarníci věnovali také velkou pozornost výtvarné úrovni průmyslově vyráběného užitkového skla. V padesátých a šedesátých letech se rozvíjel sklářský vývoj a výzkum. Jeho výsledkem bylo například praktické využití nových technologií při výrobě **nekonečného skleněného vlákna, pěnového skla** (použito bylo např. při stavbě československého pavilonu na Světové výstavě v Bruselu roku 1958), **netradičních optických skel, ohnivzdorného skla SIMAX aj.**

Sklo v současnosti

Fenoménem se stávala plastika a skleněné objekty, které otevřely sklu nové uplatnění. Sklářští výtvarníci začali spolupracovat s architekty a sklářská díla se začala objevovat jako doplňky architektury, společenských a reprezentačních interiérů. Tvarovou i pocitovou stránku hutnických a foukaných prací doplňují autoři různou barevností a také zdůrazňují kontrast jednotlivých technik. Nejplodnější je ve sklářské výrobě v současnosti sklo broušené. Sklo se stalo jakýmsi způsobem vyjádření pocitů dnešního člověka.

Za pět tisíc let prošlo sklářství ve světě i u nás pozoruhodným technologickým, řemeslným i výtvarným vývojem. Nikdy ale nebyla výroba skla poznamenána tolika převratnými objevy, jako ve druhé polovině 20. století. Prosadila se automatizovaná výroba plaveného skla Float a stolního nápojového s pomocí již třetí tisíciletí připomínajícími technologiemi, ale nepochybně tradicí a životními zkušenostmi znásobenou přitažlivostí v huti ručně tvarovaných a zdobených, broušených, ry-

tých, malovaných ani pomocí jiných technik vytvářených předmětů. Sklo se zasloužilo o rozvoj vědy a techniky, když bylo jeho vlastností příkladně využito i v oborech, kde se s jeho všestranným uplatněním před tím ani nepočítalo, změnilo tvář architektury i životní styl obyvatelstva v celém civilizovaném světě. Pro sklo se otevřely nové, před tím netušené možnosti, také ve výtvarném umění a především čeští sklářští výtvarníci jich příkladně využili. Autorské ateliérové sklo se stalo uměním dneška.

Jiří Harcuba

- Sklářský výtvarník a výrobce medailí
- Působil ve výrobě rytého skla. Nejdříve byly jeho práce jemně lineární a postupně začal pracovat s masivní sklovinou a kombinovat rytinu s brusem. Další jeho tvorbou jsou také portrétní rytiny, ve kterých uplatňuje své medailérské zkušenosti.

Pavel Hlava

- Sklářský výtvarník
- Pavel Hlava se zabýval jak návrhářskou prací pro průmysl, tak ateliérovou tvorbou. Jeho návrhy a tvorba obsahovaly téměř všechny sklářské techniky. Vycházel ze starých sklářských technik, vytvářel dekorativní vázy a objekty s výraznými barevnými a povrchovými strukturami. V posledních letech také pracoval starou hutnickou technikou, kdy vytvářel vpichy do nitra tvaru.

Miluše Roubíčková

- Sklářská výtvarnice
- Miluše Roubíčková čerpá ve své tvorbě ze starých hutnických technik a vyrábí jimi objekty a plastiky. Tématem její tvorby byly předměty, které měla spojené s dětstvím, což jsou třeba kytice ve váze, mýsy s velikonočními vajíčky, podnosy s bábovkou či ovocem, kornouty s bonbóny. Je ale také všestranná sklářská výtvarnice, která dokázala obohatit návrhy nápojového skla a barevného hutnický zdobeného skla osobitým tvarovým řešením a motivy.

René Roubíček

- Sklářský výtvarník
- Patří mezi první sklářské výtvarníky, kteří překročili dosavadní hranice sklářské tvorby, ve které nachází nové oblasti formy uplatnění skla. Posun

ne vývoji přinesly jeho prostorové skleněné objekty, na kterých začal pracovat v 50. letech. Později začal experimentovat se světelností a optickými vlastnostmi skloviny (plastiky hlav).

Václav Cigler

- Sklářský výtvarník, tvorba v oblasti šperku a bižuterie
- V jeho tvorbě má smysl pro hru. Experimentuje s vlastnostmi skla, jako je zrcadlení, zmenšování, zvětšování, deformace, násobení obrazu. Jeho skleněné objekty jsou velké čočky nebo naopak hranoly s čočkovými výbrusy se stěnami, které jsou různě zvlněné, zbroušené, zešíkmené či odstupňované. Někdy stěny skla potahuje vrstvičkou kovu, což zvyšuje reflexní schopnosti skla.

Oldřich Plíva

- Sklářský výtvarník
- Předmětem jeho tvorby jsou objekty hladce vybrušované z masivních bloků skla. Je zde cílem využití světelných schopností skloviny (zrcadlení, lom paprsků). Využívá tvarově volnější geometrická tělesa a asymetrické prvky.

Stanislav Libenský

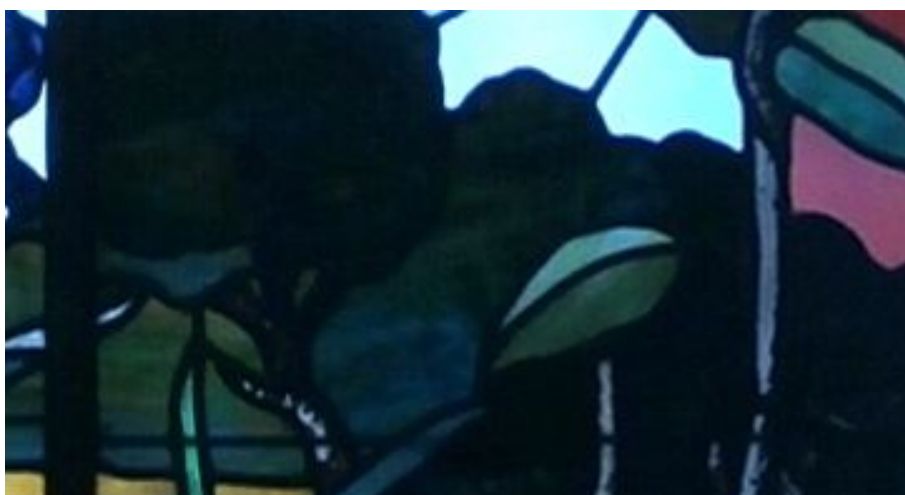
- Sklářský výtvarník
- Ve sklářské tvorbě působí společně se svou ženou Jaroslavou Brychtovou. Zabývají se monumentálními a sochařskými možnostmi zpracování litého skla. Vytváří barevně odstíněné, plasticky modelované velké vitraje, splňující další funkce – vitraje vsazené do zdi, dělící stěna, volně stojící plastika či reliéf. U jejich vytrvají je výjimečná práce s využitím optiky skla. Jejich tvorba patří mezi nejvýznamnější. Sedmimetrová vitrajová okna v Chrámu sv. Víta v Praze, výzdoba interiéru vysílače Ještěd – „Roj meteorů“

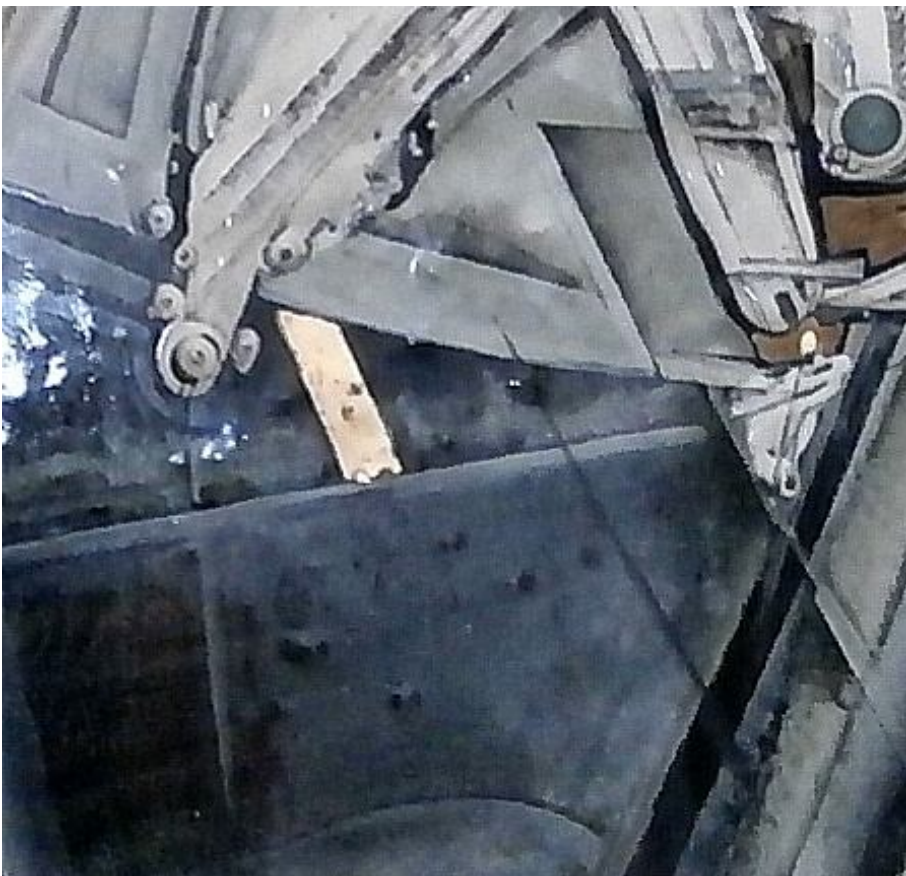
Vladimír Kopecký

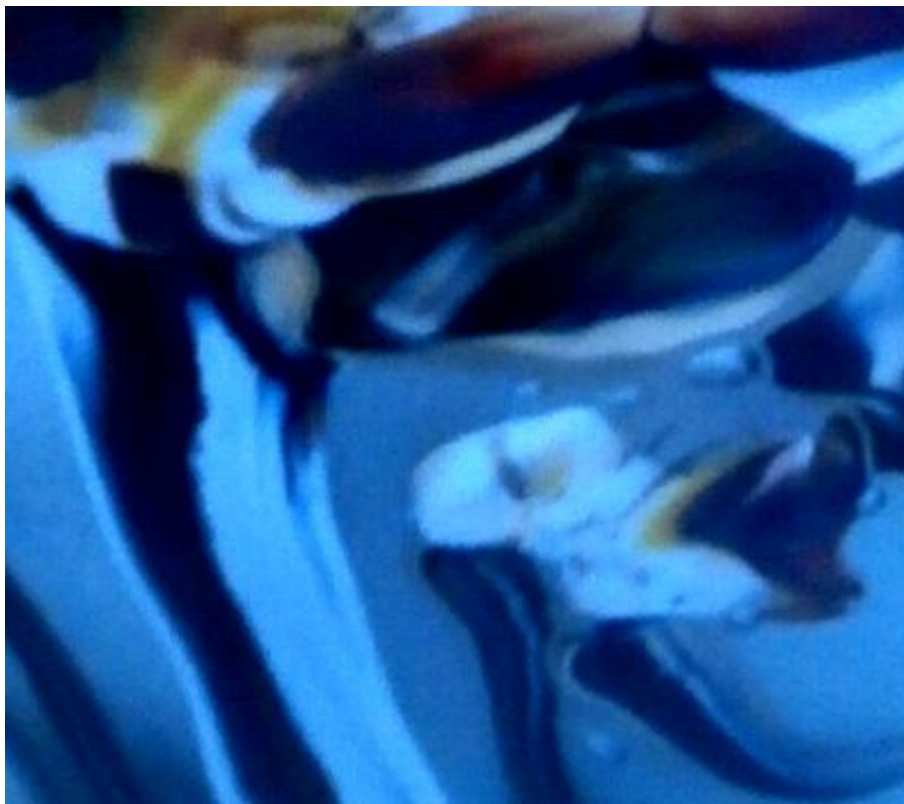
- Sklářský výtvarník, malíř
- Jeho sklářská tvorba je spojena s jeho malířským grafickým dílem. U malby skla respektoval vztah malovaného motivu ke tvaru nádoby. Dále se též věnoval uplatnění skla v architektuře, zejména dělící stěny či prostorové objekty, které byly skládané z těsně za sebou řazených tabulí.

3. AKTIVITA – „NÁVRH VITRÁŽE“

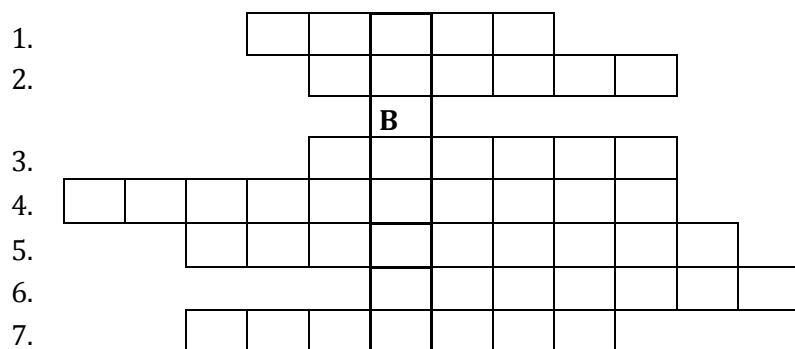
Příloha č. 3

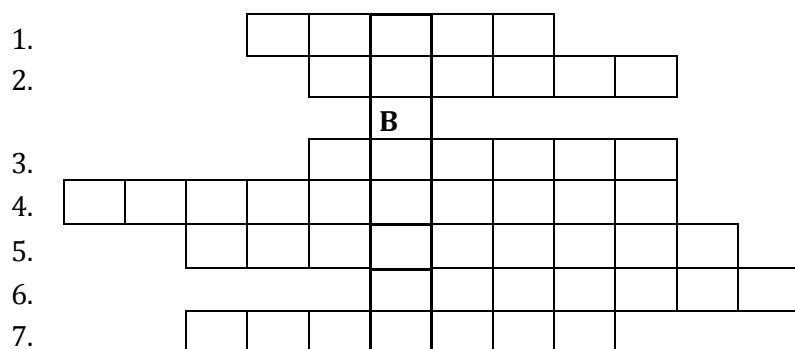

Příloha č. 4

1. Jeden z prvních secesních sklářů, křestním jménem Émille
2. Skleněná mozaiková výplň skládaná do olova, z obvykle barevných, často i malovaných malých skel
3. Významný umělecký směr, který se ve sklářství vyznačuje přírodními motivy (květiny, zvíř, ...)
4. Široká nádoba na květiny nebo tzv. miska na bonbony
5. Povrchová úprava skla, po které dosáhneme kovového odlesku
6. Sklo, které se proslavilo po celém světě a nazývalo se český...
7. Jedno z nejvýznamnějších českých sklářských měst

1. Jeden z prvních secesních sklářů, křestním jménem Émille
2. Skleněná mozaiková výplň skládaná do olova z obvykle barevných, často i malovaných malých skel
3. Významný umělecký směr, který se ve sklářství vyznačuje přírodními motivy (květiny, zvíř, ...)
4. Široká nádoba na květiny nebo tzv. miska na bonbony
5. Povrchová úprava skla, po které dosáhneme kovového odlesku
6. Sklo, které se proslavilo po celém světě a nazývalo se český...
7. Jedno z nejvýznamnějších českých sklářských měst

Příloha č. 5

Váza

Emailm malované sklo
s irisem

Váza

Broušené kouřové sklo

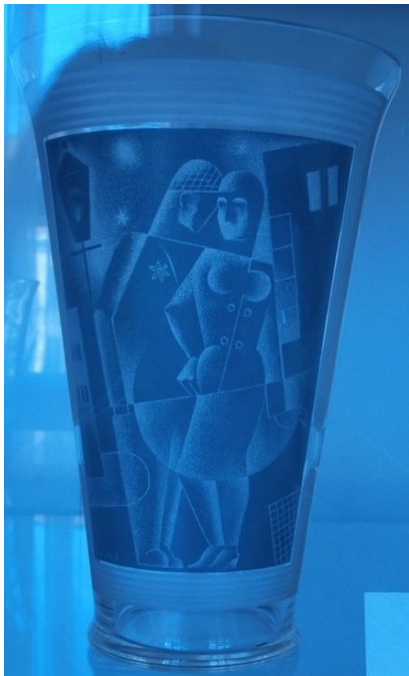
Žardiniera

Hutní sklo

Stolní lampa

Opalínové sklo s česanými
nitěmi a irisem, mosaz

Váza s milenci

Leptané a malované sklo

Koule s vpichy

Hutně tvarované sklo

Vitráž

Tavené sklo

Hlava

Broušené tavené sklo

Příloha č. 6

	Ano	Ne
Emile Gallé byl německý sklář		
Secese se vyznačuje plošností, lineárností a rostlinnými motivy		
Irizování skla je rytecká technika		
První sklářská škola byla založena v Novém Boru		
Jaroslav Brychta je zakladatelem výroby skleněných figurek		
Optické sklo se nazývá SIMAX		
Jaroslav Libenský je autorem skleněné výzdoby na vysílači Ještěd		

	Ano	Ne
Emile Gallé byl německý sklář		
Secese se vyznačuje plošností, lineárností a rostlinnými motivy		
Irizování skla je rytecká technika		
První sklářská škola byla založena v Novém Boru		
Jaroslav Brychta je zakladatelem výroby skleněných figurek		
Optické sklo se nazývá SIMAX		
Jaroslav Libenský je autorem skleněné výzdoby na vysílači Ještěd		

Příloha č. 7

Putování	za sklem
	
 SEVEROČESKÉ MUZEUM V LIBERCI	<p>Doprovodný program ke stálé expozici skla, v podobě komentované a interaktivní prohlídky, je průřezem vývoje skla od období secese až po současnou sklářskou tvorbu. Program je určen studentům středních škol a gymnázií.</p> <p>Program bude probíhat v měsících květen - červen</p> <p>Objednávky možné na čísle: +420 606 688 131 nebo Hajna.J@seznam.cz</p>

Příloha č. 8

Ilustrace 3: Účastníci programu SŠ Kamenický Šenov

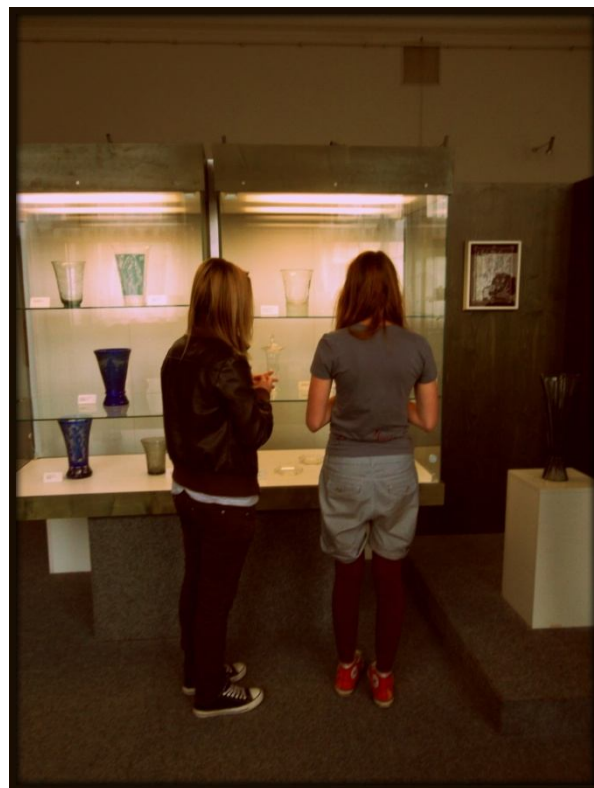
Ilustrace 3: Secesní sklo

Ilustrace 3: Skleněné figurky

Ilustrace 5: Hledání detailu exponátu

Ilustrace 5: Hledání detailu exponátu

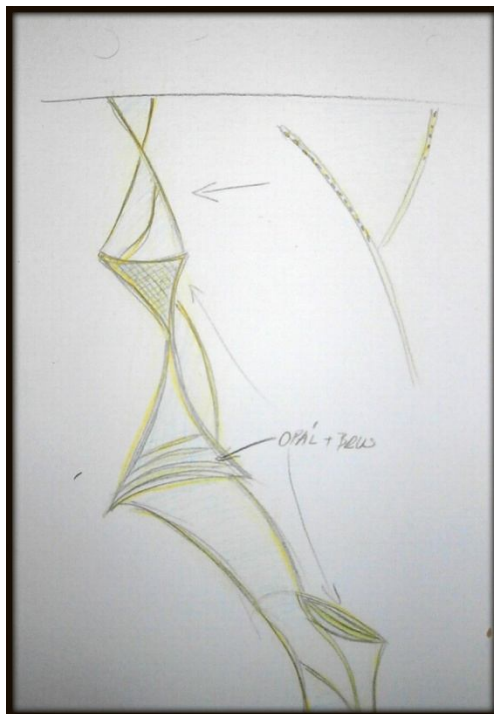
Ilustrace 7: Závěrečný návrh vitráže

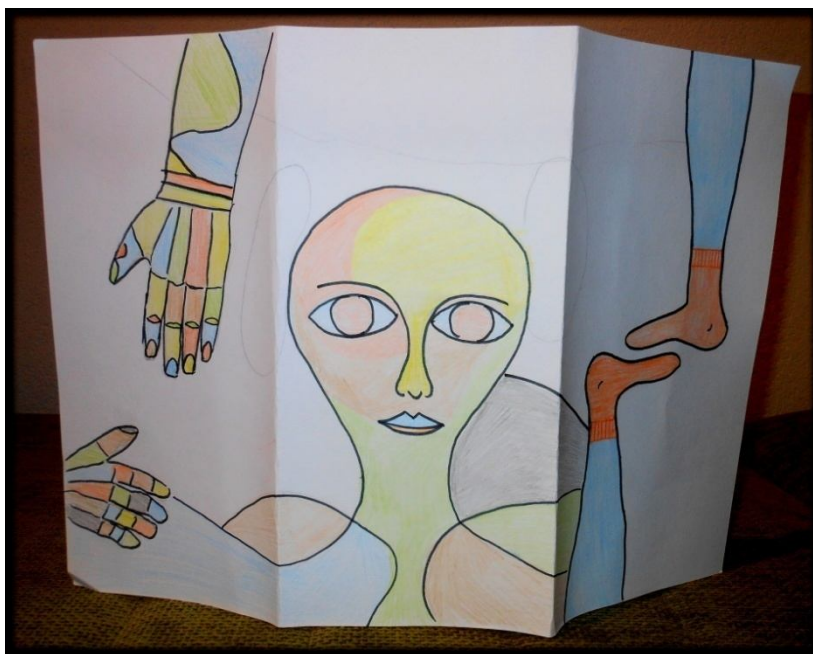
Ilustrace 7: Závěrečný návrh vitráže

Ilustrace č. 8: Návrh vitrážového okna

Ilustrace č. 9: Návrh vitráže

Ilustrace č. 10: Návrh vitrážové zástěny